

Kinnitatud
Muhu Vallavolikogu
17. augusti 2007. a
määrusega nr 7

MUHU VALLA TURISMI ARENGUKAVA 2007-2013

2007

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	4
2. TURISMI- JA PUHKEMAJANDUSE HETKEOLUKORD.....	5
2.1. KOKKUVÖTLIK ISELOOMUSTUS	5
2.2. TURISMI JA PUHKEMAJANDUSE RESSURSI- JA PAKKUMISE KIRJELDUS	6
3. TURUKESKKOND.....	18
3.1 ÜLDISED TRENDID TURISMITURUL.....	18
3.2 SAARE MAAKONNAS JA MUHUS MAJUTATUD KLIENTIDE STRUKTUUR	19
3.3 SAARE MAAKONNA TURISMIMAJANDUSE ARENGUSUUNAD.....	23
3.4. KONKURENTSISITUATSIOON JA MUHU KONKURENTSIEELISED.....	24
4. VISIOON JA EESMÄRGID.....	28
4.1. MUHU SWOT ANALÜÜS	28
4.2. VÄÄRISTURISMI KONTSEPTSIOON.....	29
4.3. VISIOON JA EESMÄRGID	32
5. STRATEEGIA	33
5.1. TOOTEARENDUS.....	33
5.2. VIIDAD JA INFOTAHVLID.....	39
5.3. TURUNDUS	41
5.4. OSKUSTEAVE JA INIMRESSURSS	43
5.5. VALLA ROLL TURISMIARENDUSES	43
6. TEGEVUSKAVA 2007-2013	45

JOONISED JA TABELID

JOONISED

Joonis 2.2.1 Voodikohtade jagunemine Muhus erinevate majutusliikide vahel	9
Joonis 2.2.2 Muhu turismiteenuste paiknemine	16
Joonis 2.2.3. Muhu logo ja tunnuslause	17
Joonis 3.2.1 Majutatute struktuur päritoluriigi järgi Saare maakonnas 2005. aastal.....	20
Joonis 3.2.2 Majutuse keskmine hind Muhus ja Saare maakonnas inimese kohta ööpäevas	22
Joonis 3.3.1 Muhu positioneerimine Schwarz- Schneideri väärtuste kaardil.....	26
Joonis 4.2.1 Vääriturismi kontseptsiooni narratiivid	30

TABELID

Tabel 2.2.1 Majutuskohtade liigid ja kohtade arv Muhus	8
Tabel 3.2.1 Väliskülastajate poolt väljaspool majutusasutusi tehtavad arvutuslikud lisakulutused Muhus.....	22
Tabel 3.3.1 Saartel pakutavad turismiteenused (pakkujate hulk)	27

1. SISSEJUHATUS

Turism on üks tänapäeva ülemaailmselt kiiresti arenevaid majandusharusid. Tegu on alaga, mille edu ei sõltu ainult üksikute ettevõtjate oskuslikust tegutsemisest, vaid oluline roll on koostööl nii ettevõtjate vahel kui nende ja turismi sihtkoha avaliku ja mittetulundussektori vahel. Erinevate osapoolte tegevuste koordineerimiseks ja turismi sihtkoha kui regiooni jaoks soodsaima arengu tagamiseks on otstarbekas koostada piirkondlik turismi arengukava.

Muhus on turism saanud üheks olulisemaks majandusharuks. Seetõttu on siin tungiv vajadus turismi arengukava järele, seda eelkõige kohaliku omavalitsuse jaoks, kellel on vaja määratleda oma prioriteedid ja tegevused soodsa üldise turismikeskkonna loomiseks ning turismi ja kohaliku elanikkonna vajaduste kokkusobitamiseks.

Käesolev Muhu valla turismi arengukava on koostatud 2006. aasta sügisel paralleelselt valla üldise arengukava ja üldplaneeringu koostamisega. Protsessi kaasati valla arengukava majandusarengu töörühma ja Muhu Turismi Assotsiatsiooni (MTA) juhatuse liikmeid. Kavas on lähtutud MTA poolt välja töötatud väärsturismi kontseptsioonist.

Käesolev turismi arengukava on Muhu valla arengukava lisa, mis täiendab seda turismi arendamise põhimõtete ja peamiste vajalike tegevuste määratlemisega. Tegevused viiakse ellu valla üldise arengukava keskpikkade tegevuskavade alusel.

Muhu valla turismi arengukava koostas Muhu Vallavalitsuse tellimusel Turismimaailm OÜ konsultant Reilika Lelov.

2. TURISMI- JA PUHKEMAJANDUSE HETKEOLUKORD

2.1. Kokkuvõtlik iseloomustus

Muhu saar asub Saare maakonnas ja moodustab koos Kesselaiu, Viirelaiu, Võilaiu ja Suurlaiuga Muhu valla. Saare pindala on 198 km² (vallal 206 km²), veetee Kuivastu ja Virtsu sadama vahel on 7 km. Muhu ja Saaremaa on ühendatud 3,6 km pikkuse tammteega (Väikese väina tamm). Muhu saart läbib kogu liiklus mandrilt Saaremaale. Kuivastu - Virtsu liinil teenindas Saaremaa Laevakompanii 2005. aastal kokku 1, 2 mln reisijat ja 434 tuhat sõidukit.

Muhu valla rahvaarv seisuga 1. jaanuar 2007.a on 1933 (rahvastikuregistri andmed). Lapsi vanuses 0-14 a oli 1. jaanuari 2007.a seisuga 11%, tööelisi 59% ja vanureid eas 65 ja rohkem aastat 31%. 1995-2007. a. on Muhu rahvastik kahanenud põhiliselt madala sündimuse tõttu 14%.

Muhus on 52 küla. Muhu suurim küla on Liiva oma 209 elanikuga (seisuga 1. jaanuar 2007. a), mis on ühtlasi valla keskasula. Suuremad külad on veel Hellamaa ja Nõmmküla. Üle 50 küünib elanike arva 10 külas.

Muhus on kujunenud küllalt mitmekesine väikeettevõtlus, mis aga on tehnoloogiliselt vähenõudlik, ei paku tasuvat tööd ja ei suuda kindlustada kõigile tööjõulistele piisavalt töökohti. Selle tagajärjeks on Muhust väljuv ulatuslik tööalane pendelränne ja ca 10% tööpuudus, vaatamata sellele, et riigis tervikuna on tuntav tööjõupuudus. 2006. a oktoobri alguse seisuga on äriregistris Muhu valda registreeritud 59 äriühingut, millest võib suure tõenäosusega tegutsevateks lugeda vähemalt 34. Äriühingutele lisaks on äriregistrisse kantud 87 füüsilisest isikust ettevõtjat.

Suur osa ettevõtjatest on seotud turismiga. Äriühingutest 11 tegelevad otseselt turismiga (kategooria hotellid-restoranid). Muhus pakutavad erateenused tuginevad vähemalt sesoonselt suurelt osalt puhkajate ja turistide nõudlusele. On hinnatud, et suviti on Muhu elanike arv 6000 ümber, millele lisanduvad arvukad turistid.

2.2. Turismi ja puhkemajanduse ressursi- ja pakkumise kirjeldus

2.2.1 Vaatamisväärsused

Muhus on väikesele territooriumile vaatamata terve hulk mitmekesiseid vaatamisväärsusi. Vaatamisväärsused ei lange täiesti kokku kaitsealuste objektide ja aladega. Ühelt poolt pole kõik kaitsealused objektid kas oma praeguse seisundi tõttu või oma loomuse poolest üldse muljetavaldavad/ligipääsetavad, teiselt poolt on aga rida mittekaitsealuseid objekte ja kohti, mis Muhus puhkamise kontekstis vaatamist väärt. Järgnev ülevaade ei pretendeeri ammendavale inventuurile, kuid annab siiski edasi objektide hulka ja mitmekesist iseloomu.

Pärandkultuuri objektid, legendidel, pärimustel jms põhinevad objektid

Muhu vallas on seitse pärandikultuuri objekti:

1. Väikese väina tamm (sh restaureeritud vana lõik Muhu otsas)
2. Võiküla munakivitee - Eesti pikim munakivitee (4,2 km). Tee on halvas korras, turistide pealesõitu ei saa lubada.
3. Võiküla patareid - I maailmasõja aegsetest kaitse-ehitistest on säilinud väga vähe. Võiküla munakiviteed renoveerimata pole ka ligipääs autoturistidele võimalik
4. Kuivastu kõrts - 19. sajandi ehitismälestis, millel on omapärane, kõrtsihoonete juures harva esinev nurgalahendus ja dolomiitsammastega fassaad, hoone on kasutuseta
5. Piiri magasiait - arhitektuurimälestis on kasutusel suuremas osas puidutööstuse hoonena, väiksemas osas rahvamajana.
6. Mäla kivilalmed - Esimesed inimesed asusid Muhu saarele elama 2500 aastat e. kr. kellede tunnistajateks on Mälaküla Ussimätta kivilalmed.
7. Aljava Ukukivi – üks tänaseks ligi 70 Muhus arvele võetud muinasaja pühapaikadest, ajaloomälestis.

Looduslikud vaatamisväärsused

Muhu peamised vaatamisväärsed looduslad ja objektid on järgmised:

1. Üügu panga MKA – Muhu pankadest suurim, ilusaim ja tuntuim. Pank on ligi 300 m pikkune ja veidi eemal rannajoonest.
2. Rannaniidi pankade MKA - lähestikku mitu 2-3 m kõrgust astangut, kus on hästi nähtav mandrijää kulutav toime.
3. Kesselaiu MKA – hõlmab kogu Kesselaiu
4. Väike Väin – see on Natura 2000 loodusala, kus võib näha hulgaliselt veelinde
5. Tupenurme pank - ulatuslik sisemaine pangajärsak. Pank meenutab kohati müüri ja on 1,5 km pikkuselt looduskaitse all.

Kirikud

19. saj keskel läks ligi 70 protsenti muhulastest üle vene õigeusku. Siis ehitati ka Muhu kaks õigeusu kirikut. Muhus on kokku kolm kirikut, mis on kõik tegutsevad:

1. Muhu Katariina kirik – 13-14. s, üks tuntumaid gooti kirikuid Eestis, suvel turistidele avatud;
2. Hellamaa õigeuskirik - 19. s, turistile vaid väljast vaadeldav;
3. Rinsi õigeuskirik – 19.s, turistile vaid väljast vaadeldav.

Muuseumid

Muhus on kolm muuseumit:

1. Muhu Muuseum - 1973. aastal avati Juhan Smuuli Muuseum praeguse Saaremaa Muuseumi filiaalina. 1979. aastal eraldati muuseumile 30,4 ha maad ja muuseum nimetati ümber J. Smuuli Memoriaal- ja Koguva Vabaõhumuuseumiks. Alates 1990. aastast kannab muuseum Muhu Muuseumi nime ja on Muhu valla asutus
2. Tammisaare talumuuseum – eramuuseum taluhoonete koopiatega, kus eksponeeritud originaalsed tarberiistad.
3. Eemu tuulik - asub Linnuse külas Kuressaare - Kuivastu maantee ääres. Eemu tuulik on Saaremaa Muuseumi filiaal.

Kindlused, linnused

Muhus on kaks maalinna:

1. Muhu maalinn - Linnus ehitati 11. sajandi alguses ja tal oli suur kaitseotstarbeline tähtsus. 19. saj. võeti linnusest kive Väikese väina tammi ehitamiseks ning tänaseks on linnusest säilinud vaid osa edelapoolsest kaitsemüürist. Linnus on peamaanteelt hästi nähtav.
2. Päelda maalinn – säilinud on vaid madal muldvall. Vähe vaadeldav ja halvasti ligipääsetav paik.

Mõisad

Eesti mõisade portaali andmetel on Muhus olnud 10 mõisa. Tänapäevaks on säilinud vaid Pädaste mõis. Mõis rajati 16. sajandil samanimelise küla juurde. Nüüdne hoonestus pärineb 19. sajandi lõppveerandist (omanike von Stackelbergide ajast).

Muud vaatamisväärsused

1. Koguva arhitektuurilis-maastikuline kaitseala - Koguva on tekkinud 2,5-adramaalisest vabatalust, mille ordumeister W. von Plettenberg oli 1532 läänistanud talupoeg Hanskenile. 1979. aastast on kogu Koguva küla kui etnograafiline ja arhitektuuriline ansambel (kõik hooned, kiviaiad, külatänavad, haljastus; kokku 30,4 ha) kaitseala- J. Smuuli memoriaal- ja Koguva vabaõhumuuseum.
2. Koguva Kunstital

3. Laasu Jaanalinnufarm - võimalus näha jaanalindu, emu, nandut, kangurut jt.

Enamiku ülalpool loetletud vaatamisväärsuste seisund ja ligipääsetavus lubab neid suuremaid kulutusi tegemata eksponeerida ning vaatamisväärsustena tähistada ja tutvustada. Paraku on vaatamisväärsuste viitamine ja tähistamine puudulik.

Vaatamata sellele, et Muhus on hulk vaatamisväärsusi, on nende leidmine omal käel liikuval turistil väga raske. Valla poolt on paigutatud põhimaanteele ja kõrvalteedele küll mitmed viidad, kuid viidatavate objektide valik pole süstemaatiline. Majutus- ja toitlustusasutuste viitamine sõltub suuresti ettevõtjate endi aktiivsusest. Tulemuseks on olukord, kus võõras, kes sõidab mööda Kuivastu - Kuressaare teed, saab teeäärsetelt viitadelt infot vaid mõne, enamasti tee vahetus läheduses paikneva, tähtsama vaatamisväärsuse kohta (Tammisaare talumuuseum, Katariina kirik, Muhu Muuseum, Muhu maalinn, Muhu Jaanalind) ja paari majutuskoha kohta. Lisaks teedelt suunavate viitade puudumisele puuduvad mitmete vaatamisväärsuste juures ka kohapealsed infotahvlid, kaitsetähised jms.

2.2.2 Majutus

Muhus on visitestonia.com andmetel 19 majutusasutust, kokku 104 tuba ja 250 voodikohta (keskmiselt 2,4 inimest toas). Muhus on 9% Saare maakonna majutusasutustest ja 7% voodikohtadest. Majutusliigiti jagunevad toad ja voodikohad järgmiselt.

Tabel 2.2.1 Majutuskohade liigid ja kohtade arv Muhus

Liik	Majutuskohti	Tube	Voodikohti
Hotell	1	13	30
Puhkemaja	5	25	53
Külastemaja	2	18	42
Kodumajutus	10	40	101
Puhkeküla- ja laager	1		
KOKKU	19	104	250

Allikas: Visitestonia.com

Majutusliigiti on Muhus kõige enam kodumajutust. Kümme kodumajutuskohta pakuvad kokku 40 tuba ja 101 voodikohta. Muhus asub 17% Saare maakonna kodumajutuse pakkujatest ning 21% maakonna kodumajutuse voodikohtadest. Võrreldes Saare maakonna keskmisega, on Muhu kodumajutuskohad veidi väiksemad: keskmiselt on ühes Muhu kodumajutuskohas 4 tuba ja 10 voodikohta, Saare maakonnas 5 tuba ja 12 voodikohta.

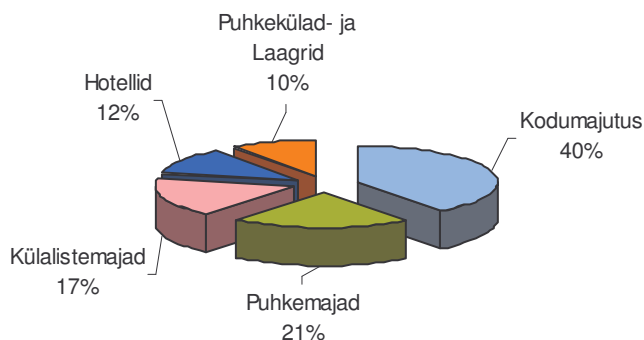
Saare maakonnas enim levinud majutusliiki, puhkemaja, on Muhus viis ning nad pakuvad 25 tuba ja 53 voodikohta, moodustades 7% kogu Saare maakonna puhkemajadest ja 9% voodikohtadest. Muhu puhkemajades on keskmiselt 5 tuba ja 11 voodikohta, Saare maakonna keskmine on 3 tuba ja 8 voodikohta.

Külastemaju on Muhus kaks, majutuseks on neis 18 tuba ja 42 voodikohta. Külastemaja on ka Saare maakonnas vähe levinud, Muhus on 18% kogu Saare maakonna külastemajade voodikohtadest.

Suurem enamus Saare maakonnas pakutavatest voodikohtadest on hotellides. Maakonna 16 hotelli mahutavad 1227 inimest, keskmiselt on ühes hotellis 80 tuba ja 156 voodikohta. Muhu ainukese hotelli Pädaste Mõisa 13 tuba mahutavad 30 inimest.

Joonis 2.2.1 Voodikohtade jagunemine Muhus erinevate majutusliikide vahel

Allikas: Visitestonia.com

2.2.3 Toitlustus

Muhu valla ametiliku kodulehekülje andmetel (www.muhu.ee), on Muhus 6 toitlustusasustust kokku 235 istekohaga. Toitlustusteenust pakuvad:

- Aki kõrts Liival
- Kuivastu sadama baar "Mehed ei nuta"
- Muhu Restoran ja Kaubahoov - Liiva külas, vanas meierei hoones
- Pädaste mõisa "Meremaja trahter"
- Vanatoa turismitalu Koguva külas
- Tammissaare turismitalu Mõega külas

Lisaks pakuvad toitlustamise võimalust mitmed majutusasutused. Kuressaare Ametikooli tudeng Marie Ait loetleb oma lõputöös¹ 14 toitlustust pakuvat kohta, milledest enamus on majutusasutused.

Toitlustajate menüü kohta on internetis vähe infot, vaid kaks pakujat on toonud pakutava menüü ja selle erilisuse välja:

¹ Marie Ait, Toitlustuskorraldus Muhus, 2006

- Gurmaanieineid pakub Pädaste Mõis. Mõisa restorani Meremaja (SeaHouse) menüü aluseks on kaasajastatud Eesti rahvusköök. Pädaste mõisa restoran on üks moodsa Eesti rahvusköögi retseptide väljatöötajatest ja selle ala pioneeridest ning on mõjutanud mitmeid Eesti restorane.
- Muhu Restoran on oma menüüsse toonud nii kohalikke roogasid (suitsukala, jaanalinnuliha toidud) kui ka Vahemere stiilis pastasid, salateid ja suppe.

Mõlemad kohad (Pädaste Mõis ja Muhu Restoran) kasutavad toid valmistamiseks võimalikult palju Muhus kasvatatud köögivilju, värskaid ürte, salateid, puuvilju, aed- ja metsamarju, seeni ja muud ning seda rõhutatakse turunduses.

2.2.4 Aktiivne puhkus

Aktiivsed tegevused (ka puhkus) on defineeritud kui kõrge kvaliteediga, sotsiaalselt vastutustundlik ning ökoloogiliselt säästlik reisimisviis teistesse riikidesse ja piirkondadesse, kus kombineeruvad elemendid öko-, loodus- ja seiklusturismist, kultuuri- ja teadusturismist (enese harimine), tegevused (füüsiline pingutus) ja tegelused (tegevused, milleks ei ole vaja füüsiliselt pingutada) ning seda kõike ühendab aktiivsest osalemisest saadav elamus.

Aktiivse puhkuse arengule on tõuke andnud turistid, kes järjest enam soovivad külastatavaid riike tundma õppida olles osa selle maa kultuurist. Selleks tehakse tegevusi, mis on omased külastatavale riigile või mis aitavad saada vahetut kontakti piirkonna kohaliku eluolu, looduse ning inimestega. Parim võimalus neid elamusi saada on tarbida erinevaid aktiivse puhkuse teenuseid.

Aktiivse puhkuse teenuse saab jagada kahte suuremasse gruppi:

1. **Rekreatiivne puhkus:** tegevused kus külastaja peab füüsiliselt pingutama nagu jalgrattasõit, kanuusõit, matkamine jms.
2. **Aktiivne puhketurism:** füüsilist pingutust mitte nõudvad tegevused nagu kalastamine, ree- ja saanisõit, golf, käsitöö ise tegemine, mootorpaadiga merele sõit jms.

Piirkonda tutvustavateks rekreatiivse puhkuse tegevusteks on läbi rahulikult kulgevate matkade kohaliku loodusega tutvumine kasutades liikumisvahendina hobuseid, jalgrattaid, kanuuseid, süstasid jne, millega liigeldes saab haarata kohalikku õhustikku ning liigutada aktiivselt, kuid end liialt vaevamata.

Kellele aga füüsiliselt aktiivne liikumine liiga raske on või ilmastik selleks sobiv pole, on parim võimalus tutvuda kohalike oludega läbi aktiivsete puhketurismi tegevuste - mängida golfi, kalastada, minna paadiga merele, teha käsitööd või osaleda söögitegemise kursustel kas siis omapäi või kohalike

kogenud spetsialistide (kalurid, käsitöömeistrid, kokad jms) juhendamisel. Euroopas on autentseid kohti, kus selliseid teenuseid pakutakse, vähe ja küllastajad on sunnitud elamuse saamiseks sõitma teistele mandritele.

Muhus on säilinud saarele omane rahulik ja aeglane elutempo, traditsioonid ja loodus, mis kõik koos võimaldavad arendada just aktiivset puhkust ning pakkuda küllastajatele elamus Muhust läbi erinevate tegevuste: ise avastamise (matkamine, rattasõit, kanuusõit) ja ise tegemise (käsitöö, söögi valmistamine). Konkurentsieelise välisturgudel annab Muhule ka tema asukoht Eesti peamiste sihtriikide suhtes - asub lähedal, transport on odav, ei pea kulutama aega kohale jõudmiseks, aktiivseid puhkuseturismi tegevusi saab teha siinsamas lähedal ja tsiviliseeritult.

Visitestonia.com andmetel on Muhus 4 aktiivse puhkuse teenuse pakkujat: 1 ratsutamisteenuse pakkuja ja 3 vesiharrastuse pakkujat. Tegelikult on Muhu aktiivse puhkuse teenuse pakumine oluliselt mitmekesisem ja pakutakse mitmeid, ka Eestis vähe pakutavaid, teenuseid.

1. Rekreatiivsed tegevused

- Jalgrattalaenus: Muhus kõige enam levinud aktiivse puhkuse liik. Interneti andmetel pakub seda viis majutusteenuse pakkujat Muhus:
  - Pädaste mõis
  - Uielõo Külalistemaja
  - Vanatoa turismitalu
  - Pärdi talu
  - Jaagu talu
- Kanuumatkad:
  - Muhu Kanuumatkad
  - Nami Namaste
- Ratsutamine ja ratsutamismarsruudid:
  - Tihuse Hobuturismi Talu
  - Riinu Talu
  - Tönise talu (vahendus)
  - Pädaste Mõis (vahendus)
- Vesiharrastused:
  - Aerupaadi laenus: Jaagu Talu, Pärdi talu
  - Mootorpaadi laenus: Jaagu talu
- Matkamine:
  - Tihuse Hobuturismitalu (Muinaskultuuri õppemarsruut)
  - Pädaste Mõis

Vaatamata sellele, et majutajad pakuvad mitmekesiseid rekreatiivseid tegevusi on turistide poolt nende iseseisva – ilma instruktoriga – harrastamise võimalused piiratud. Puuduvad jalgsi- ja

jalgrattamatkade marsruudid, mille juurde käivad vastavad kirjeldused. Samuti puuduvad looduses tähistatud kepikõnni- ja matkarajad, loodusrajad ja nende juurde kuuluv infrastruktuur. Telkimiskohti on Muhus praegu vaid üks – Oosaare rannas.

2. Aktiivse puhketurismi tegevused

- Kangastelgedel kudumine ja käsitöö
  - Männiku käsitöötuba
  - Paali turismitalu
  - Hellamaa külastuskeskus
  - Tõnise talu
- Kokakursused:
  - Nami Namaste
  - Tõnise Majatalu
  - Pädaste Mõis
- Kalessisõit:
  - Tihuse Hobuturismitalu
- Jaht:
  - Nami Namaste
- Vähipüük:
  - Nami Namaste
  - Pädaste Mõis
- Paadimatkad (Kõinastu laiule, Saaremaale):
  - Vanatoa Turismitalu
  - Jürna Jahionn

2.2.5 Lõõgastusteenused

Muhus on mitmed lõõgastusteenuseid pakkuvad majutusasutused. Muhu saare ainuke Spa asub Pädaste Mõisas. Tünnisauna ja massaaži pakub Nami Namaste. Massaaži pakub ka Uielõo Turismitalu.

2.2.6 Sündmused

Muhus toimuvatest sündmustest on olulised järgmised:

- Muhu Tulevikumuusika Festival “Juu Jääb” - Turismi seisukohalt Muhu kõige olulisem sündmus. Toimub igal aastal juunikuus. Kõrgetasemeline jazz rahvusvaheliste esinejatega toob igal aastal Muhusse nii sise- kui välituriste.
- Kõõnikontsert – kvaliteetne ühe esineja kontsert, populaarne Muhus puhkajate hulgas.
- Muhu päevad on taidlus- ja näitusüritus. Korraldatakse üle aasta.
- Väikese väina ujumine

Muhus tähistatakse veel mitmeid tähtpäevi ja toimuvad kontserdid:

- 24. veebruar – vabariigi aastapäeva kontsert ja vastuvõtt
- Veebruar – vastlapäev – lastakse liugu ja süüakse kukleid vahukoorega
- 30. aprill – volbriöö
- 23. juuni – jaanipäev, lõkketuli ja rahvamuusika kontsert Hellamaa külas
- Juuli – iganädalased kontserdid muhu rahvamuusikutelt Muhu Muuseumis
- August – muinastulede öö akordionimuusikaga Koguva mererannas

2.2.7 Rahvakunst ja -kultuur

Muhus on mitmeid hästi säilinud ajaloolisi külamiljöösid sumb- ja ridakülades, kus kõrvuti Muhu omapära kandva rahvapärase ehituskunsti näited, põlised puud ja kiviaiad.

Muhus on elav rahvakunstiga tegelev kogukond. Muhu rahvariiete valmistamine, kudumine, puidunikerdamine, rahvatantsu ja rahvamuusika viljelemine on suur osa paljude muhulaste igapäevasest elust. Muhu saare tuntumad traditsioonid on kangastelgedel kudumine ja tikkimine. Kauneid rahvarõivaid kootakse ja tikitakse tänapäevani, ning kantakse tihti pidupäevadel.

Sajandeid vanad traditsioonid on ajatud, elujõulised ja Muhu elanike hulgas populaarsed. Talvised lühikesed päevad ja pikad öhtud veedetakse tänapäevalgi paljudes peredes tööriistu parandades, käsitööd tehes, kududes ja tikkides. Eriti tähelepanuväärsed on kaunid Muhu tekid, mis kootakse villasest lõngast ja tikitakse lillemustriliseks. Selliseid tekke saab tellida veel tänapäevalgi, kuid arvestama peab pika ooteajaga.

Muhu keelt (murrakut) kuuleb küll tänapäeval harva, kuid saare omapära on võõrale kõrvale tajutav kõne kõlas ja viisis.

Muhu on suvekoduks paljudele Tallinna kunstnikele, kes ammutavad siinsest eluolust ainekogu oma loominguks.

2.2.8 Loodusressursid

Tänasest palju laialdasema põllumajandusliku maakasutuse tõttu oli Muhu veel 20. sajandi algupoolel väga metsavaene, praegu on 47% vallast metsaga kaetud või metsastumas. Muhu saarel leidub loopealseid, puis- ja rannaniite, soid ja erinevate kõrgustega pankrannikud. Saarele väga iseloomulikke loopealseid on ca 10% saarest, kuid karjatamisepuudumisel on need suures osas tihedat kadakavõsa täis kasvanud. Kunagistest liigirikastest puisniitudest on järel väga vähe näiteid. Rannaniitudegi taimekooslused muutuvad karjatamise puudumisel.

Muhu saar on tuntud oma loodusliku liigirikkuse poolest, siin võib kohata ligikaudu 750 taimeliiki. Suhteliselt rikas on saar käpaliste poolest: 26 kaitsealust liiki. Suur osa saarest on Euroopa Liidu kaitseprogrammi Natura 2000 kaitse all.

Suurematest metsloomadest elavad Muhu saarel rebane, kits, põder, kährik, metssiga, halljänes ja hirv. Linnustik on rikaseriti sügises ja kevadise rände ajal, kuna rannikualad on lemmikpeatuspaigaks paljudele vee- ja rannikulindudele. Kolm haruldast ja kuninglikku merikotkapaari on ehitanud endale Muhusse pesa ja alates toomingate õitsemise ajast on suveõhtute peaesinejaks ööbik.

Hoolimata taimkatte muutumisest pakub Muhu loodus palju võimalusi rekreatsiooniks ja aktiivseks puhkuseks, nende võimaluste kasutamist pidurdab mahamärgitud ja infomaterjalidega varustatud matka- ja loodusradade puudumine. Viimatinimetatud asjaolud on tähtsad üha suurema hulga turistide jaoks, kuna loodusetundmine ja seal vaatamisväärse märkamise oskus pigem kahaneb.

Suplemiseks soodsaid kohti on Muhus vähe, kuna enamasti on rannaäärne meri liiga madal, kivine või mudane või siis on rannik vetteminekuks ebasobiv. On üks avalik rand - Pallasmaa rand – Muhu põhjarannikul, kuhu vald on paigaldanud riietuskabiinid ja prügikonteineri ja mõned külade poolt tavaliselt kasutatavad ujumiskohad.

Kui turistil pole kaasas omal jõul veetavat ujuvvahendit, siis on Muhus maismaalt merele pääsemine raske. Olemasolevad kalasadamad on eraomandis ja ujuvvahendite laenutamine pole kombeks. Samuti puuduvad Muhus külalissadamad, kuhu saaks tulla oma paadi või jahiga, v.a Kuivastu.

2.2.9 Teed ja liikumisvõimalused

Muhu saarel on 154 km maanteid. Saart läbib Kuivastu-Kuressaare põhimaantee on heas korras, kuid enamuse kohalikke maanteid on kruusakattega. Kuna bussiliiklus kõrvalteedel on väga harv, saab turist liikuda kas autoga, rattaga või jalgsi. Muhu on oma suuruselt sobiv jalgrattaturismiks, kuid teede olukord seda ei soosi. Põhimaanteel on liikluskoormus jalgrattaga liiklemist häiriv. Kruusakattega kõrvalteede tolmamine, porisus ja nende sageli ebapiisavast hooldamisest tulenev auklikkus on Muhus nii auto- kui jalgrattaturismi takistava jõuga. Ainuke viidastatud jalgrattamatkarada Muhus on Eesti Eurovelo marsruut nr 1 (lõigul Kuivastu-Orissaare).

2.2.10 Organisatsioonid

MTÜ Muhu Turismi Assotsiatsioon (MTA) sai alguse Muhu ettevõtjate, eraisikute ja kohaliku omavalitsuse omavahelisest huvist ja soovist muuta Muhu säästva turismi sihtkohaks. MTA asutamise initsiatiiv tuli Pädaste mõisa poolt ja viis MTA asutamiseni 2003. aasta sügisel.

Viimase kahe aasta jooksul on MTA organiseerinud Muhu saarele saabujaid tervitavad viidad (Muhu ust kujutavad viidad nii Kuivastus kui Väina Tammi poolt tulles) ning eduka lobyttö tulemusena on

ilmunud Muhu saart tutvustavad lisad ajakirjade ja ajalehtede vahel. Üks olulisemaid MTA funktsioone on tutvustada kohalikule ettevõtjale turismiga seotud võimalusi Muhus.

MTA viib omavahel kokku ja aitab koostööd arendada erinevatel Muhu ettevõtjatel, mille tulemusena hoitakse Muhu erisust ja antakse seda edasi kõige sobivamal viisil. MTA tähtsaim roll on erinevate ettevõtte ühendamine ja selle tulemusena ühtse autentse Muhu toote välja töötamine. MTA aitab luua terviku üksikutest komponentidest, mille ühine väärtus on suurem kui igaühel eraldi.

2.2.11 Turismipiirkonnad

Olemasolevast teenuspakkumisest ja turismipotentsiaali iseloomust lähtuvalt võib Muhus eristada nelja väiksemat turismipiirkonda:

- Lääne - Muhus Koguva küla ja selle lähiümbrus
- Lõuna - Muhus Pädaste küla ja lähiümbrus
- Põhja - Muhu sh. Üügu pank, Vahtraste, Lõo
- Kesk-Muhu: Liiva ja Hellamaa (tegelikult Kuivastu - Kuressaare maanteeäärne alates Kuivastust kuni Väikese Väina tammini)

Suurem osa Muhu turismipakkumisest on koondunud Koguva külasse ja selle lähiümbrusesse. Peamiselt pakuvad majutajad ka muid turismiteenuseid ning Koguvasse on koondunud suur hulk Muhus pakutavast aktiivse puhkuse teenustest.

Teine pakkumise piirkond on Põhja-Muhus alates Üügu pangast kuni Lõetsani. Sinna on koondunud suurem osa Muhu loodusvaatamisväärsustest.

Lõuna-Muhus on teenuse pakujateks Pädaste Mõis ja Nami Namaste, mis mõlemad on keskmisest kallima hinnataseme ja keskmisest eksklusiivsema tootevalikuga.

Kesk-Muhu piirkond hakkab Kuivastu sadamast ja lõpeb Väikese Väina tammiga. Liivale on koondunud Muhu toitlustusasutused, Hellamaal pakutakse erinevaid aktiivse puhkuse teenuseid.

Neid piirkondi arendades ja omavahel kombineerides on võimalik pakkuda külalistajatele erinevaid marsruute, turismitooteid ja teenuseid.

Joonis 2.2.2 Muhu turismiteenuste paiknemine

2.2.12. Turundus

Praeguses Muhu kui turismi sihtkoha turunduses on esindatud majutus- ja toitlustusteenuse pakkujad, kes esindavad oma ettevõtte huve. Suurematel teenusepakkujal on internetis oma koduleheküljed ja MTÜ Maaturism kaudu reklaamivad end koos ettevõtet. Muhu Turismi Assotsiatsioon (MTA) teeb jõupingutusi Muhu kui tervikliku ainulaadse sihtkoha turundamiseks. Loodud on oma visuaalne identiteet (logo, lipp, blanketid), kodulehekülg <http://www.muhu.info/>, ostetakse oma eraldi leheküljed Saare maakonna turismikataloogi, läbi on viidud nn „Muhu uste” projekt Kuivastu-Kuressaare maantee ääres, käimas on projekt infotahvlite paigaldamiseks ja puhkekohtade rajamiseks.

Turundusmaterjalides kasutatakse vääraturismi kontseptsiooni raames välja töötatud sümboolikat (triibud) ja tunnuslauset: Muhu – saar, kus aeg puhkab (i.k. “Muhu the Island where time rests”). Sama kontseptsiooni soovitatakse kasutada ka ettevõtjatel, kes soovivad ise turundust teha.

Joonis 2.2.3. Muhu logo ja tunnuslause

Allikas: Muhu Turismiassotsiatsioon

Muhu valla osa on seni olnud selles vallas tagasihoidlikum, mainida võib valla kaartide paigaldamist Kuivastusse, Liivale ja Eemu veski juurde. Vald on paigutanud vaatamisväärsuste juurde suunavaid liiklusmärke, toetab rahaliselt infotahvlite projekti ja MTA osavõttu messidest. Oluline puudus Muhu turunduses on trükiste vähesus – praegu puudub isegi Muhu üldiselt tutvustav broshüür või voldik ja turismikaart. Seni pole suudetud avada turismiinfopunkti.

3. TURUKESKKOND

3.1 Üldised trendid turismiturul

Turismimajanduse arendamisel on oluline tähele panna eelkõige võimalikke muutusi nõudluse turul. Just selle osa tundmine on üha enam oluline investeringute tegemisel, sest olukord, kus Eesti turismiturul oli määrav pakkumise pool on muutumas. Viimaste aastate areng on toonud turule palju uusi tegijaid, turismitoodete kvaliteet ja mitmekesisus on oluliselt paranenud. Siiski pole areng olnud piirkonniti ühtlane, mistõttu rakendamist väärivat potentsiaali kohtadel jätkub, seda ka Muhu vallas. Sellele vaatamata on otstarbekas pidada silmas mõningaid üldisi arenguid, mis mõjutavad turismi arengut ka Muhus ning mida kokkuvõtlikult võib iseloomustada järgmiselt:

- Vaba aja osakaalu suurenemine ja inimeste hoiak selle väärtustamiseks, mille üheks oluliseks osaks on tervist väärtustava käitumise suurenemine. Ollakse enam võimelised ja nõus investeerima aktiivsesse puhkusse (näit. käigud looduses, harrastussport, tervisekeskuse külastus). Mitmekesisust kasutatavate transpordivahendite arv ja neid on omavahel võimalik kombineerida.
- Rahvastiku vananemine ning meeste ja naiste keskmise eluea suurtest erinevustest tingitud üksikute osakaalu kasv. Tegemist on ülemaailmse trendiga, mis väärtustab suuremat nõudlust kvaliteetse, mugava ja turvalise reisimise vastu. Kuna tegemist on isikukesksust suurendava trendiga, siis muutub olulisemaks individuaalseid vajadusi arvestavate toodete pakkumine (näiteks majutustingimused). Tuleb pidada ka silmas, et nimetatud arengud vähendavad turismimajanduses hooajalisust, kuna üha suuremal osal elanikest on võimalik teha valikuid reisi aja suhtes.
- Inimeste teadlike ootuste kasv reisi eesmärkide suhtes. Selle põhjused peituvad reisikogemuste kasvul ning infokommunikatsioonitehnoloogia arengust tulenevate võimaluste kasutamisel. Kuna kasvab ka inimeste haridustase, siis ollakse nõudlikumad ja valivamad ka hinna-kvaliteedi küsimustes. Soovitakse enam elamusi pakkuvaid unikaalseid, autentseid tooteid/teenuseid ja nende eest ollakse nõus maksma väärilist hinda.
- Keskkonnakvaliteedi olulisuse kasv. Ühelt poolt seondub see turvariskide maandatusega, teisalt looduskeskkonna või linnaruumi väärtustatusega. Soov viibida tervislikus keskkonnas, kus on võimalusi mitmekesisust tegevusteks ja ise nendes aktiivselt kaasalõõmiseks annab võimalusi omada kogemusi ja positiivseid elamusi. Antud areng väärtustab suurte turismimagnetite kõrval ka pisimajutust, spetsiifilistel eeldustel põhinevate turismitoodete väljaarendamist (näiteks kindla looduväärtuse külastamine, kohalikus kultuurisündmuses osalemine, teemapargid).
- Autentseid kohti ja elamusi otsivad turistid. Selle grupi esindajad soovivad kogeda tõelisi elamusi nagu kohalik elustiil, kohalik toit, käsitöö, kohalik kultuur ja loodus. Muhul on selles vallas palju pakkuda, eriti kui Muhu areng toimub neid suundumusi (autentsust) silmas pidades.

- Nn. Beebibuumerite jõudmine pensioniikka. Järgmise kümne aasta jooksul suureneb oluliselt Euroopas ja USAs 45-70 aastaste inimeste osatähtsus (maailmasõja järgsed beebi buumerid), kes on harjunud reisima ning teevad seda ka kõrges vanuses. Beebibuumerid juba suunavad näiteks wellness ja spa turismi arengut ning hakkavad tõenäoliselt suunama lähiaastatel ka teisi turismivaldkondi
- Elustiilituristid. Elustiili trende on suuresti mõjutanud interneti tulek ja võimalus olla kättesaadav igal ajal igal pool, mis on pikendanud inimeste tööaega ühe-kahe tunni võrra päevas. Lisaks pidev hirm töökoha kaotamise pärast ja sellest tulenev alatine valmisolek tööks, on soodustanud nn. 24/7 töötajaskonna tekkimist - ehk 24 tundi päevas 7 päeva nädalas tööl olevad inimesed. Kõik see on mõjutanud Lääne-Eurooplaste elustiili kahel viisil:
  - * Ajapuuduses rikkad (*i.k. Cash Rich and Time Poor*): professionaalid, kes teenivad rohkem kui tarbida suudavad ning kellel on piisavalt ressursi osta seda, mida nad soovivad. Samal ajal täidab enamuse nende ajast töö ja vaba aega on vähe. Selle tulemusena on Lääne-Euroopas tekkimas suur rühm inimesi, kes soovivad paariks päevaks kuhugi tõeliselt eemale minna, kogeda midagi täiesti erinevat oma igapäevaelust ja lõõgastuda.
  - * Süümepiina faktor – palju 24/7 töötavad inimesed teavad, et nad ei hoolitse piisavalt oma tervise, oma lähedaste ja oma sõprade eest ning tunnevad seetõttu süümepiinu. See omakorda loob vajaduse paariks päevaks ära sõita ja veeta see aeg koos oma lähedastega, lõõgastada nii oma keha kui vaimu ja tagasi teha kaotatud aeg.

3.2 Saare maakonnas ja Muhus majutatud klientide struktuur

3.2.1 Saare maakonnas majutatud rahvused ja areng

Saare maakonna tasulistest majutusasutustes peatus 2005. aastal 115 tuhat inimest ning tehti 267 tuhat ööbimist. Majutatute arvu kasv võrreldes 2004. aastaga oli 26%, ööbimiste kasv 23%. Majutused kasvasid 2005. aastal veidi kiiremini kui ööbimised ehk külastajad peatusid Saare maakonnas 2005. aastal veidi lühemalt kui aasta varem.

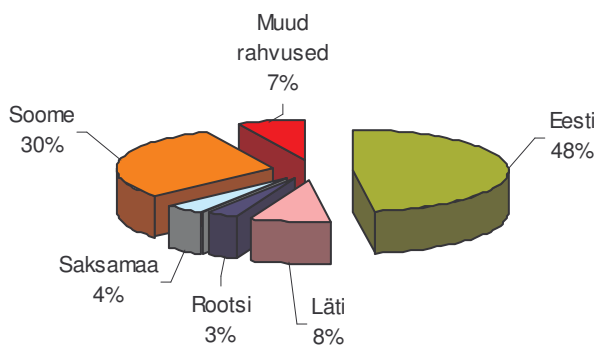
Saare maakonnas majutatutest (Joonis 3.2.1) poole moodustavad eestlased, välismaalastest on suurima osatähtsusega soomlased, kes moodustavad majutatutest 30% ning lätlased, kes moodustavad 8%.

Kasv majutatute arvus toimub peamiselt kodumaise turu arvelt: 2005. aastal kasvasid eestlaste majutused Saare maakonnas 47%, 2006. aastal on eestlaste majutused võrreldes eelmise aastaga kasvanud 30%. Välismaalastest on suurima kasvuga lätlaste majutused: +71%. 2005. aastal sai alguse soomlaste majutuste langus kogu Eestis sh. Saare maakonnas, kus majutatud soomlaste hulk vähenes 4%, kuid ööbimiste hulk jäi samaks. 2006. aasta seitsme kuuga on soomlaste majutused

vähenenud 18% ja ööbimised 20%, mis tähendab, et Saare maakonda külastab järjest vähem soomlasi ning nad peatuvad seal ka järjest lühemat aega.

2006. aastal on majutatud turistide arvu kasv aeglasem kui aasta varem, seitsme kuuga on majutatute hulk Saare maakonnas kasvanud 13%, ööbimised aga on kasvanud vaid 5% - s.t turistid viibivad Saare maakonnas lühemat aega kui varem.

Joonis 3.2.1 Majutatute struktuur päritoluriigi järgi Saare maakonnas 2005. aastal

Allikas: Statistikaamet

Statistikaameti andmetel tehti 115 tuhandest 2005. aastal Saare maakonnas tehtud majutusest 28 tuhat majutust ja 49 tuhat ööbimist puhkemajades, külalistemajades ja kodumajutuskohtades. Neile andmetele tuginedes moodustavad külalistemajad, puhkemajad ja kodumajutus 24% Saare maakonna majutustest.

3.2.2. Külastajate arv ja struktuur Muhu majutusasutustes

Visitestonia.com andmetel on Muhus kokku 250 voodikohta. Kuressaare Ametikooli tudengi Karita Armase Muhu teemalise uurimistö² küsitlusest selgus, et 58% Muhu turismiettevõtetest on avatud hooajaliselt. Kui arvestada, et keskmiselt on Muhu majutusasutused avatud 10 kuud aastas (keskmiselt 300 päeva), on aastas Muhus müügis 75 000 voodiööpäeva.

Muhu Turismiassotsiatsiooni andmetel tehti Muhus 2004. aastal 20 000 ööbimist, 2005. aasta kohta täpsed andmed puuduvad, kuid hinnanguliselt oli kasv 11% ehk ööbimised tõusid 22. tuhandele. Saare maakonna keskmine ööbimise pikkus on 2,3 ööd ning selle kohaselt majutati Muhu erinevates majutusasutustes 2005. aastal 9 652 turisti. Nendele andmetele tuginedes on Muhu majutusasutuste aasta keskmine täituvus 13%.

² Karita Armase, "Muhu turismiettevõtete koostöö ja aktiivsus", 2006

2005. aastal Saare maakonnas majutatud turistidest 53% olid välismaalased ja 47% eestlased. Võrreldes 2004. aastaga, on välismaalaste osatähtsus vähenenud 7%. Saare maakonnas majutatakse võrreldes Eesti keskmisega oluliselt rohkem välismaalasi ning seda mõjutavad olulisel määral Kuressaares asuvad Spa hotellid. Eesti keskmine majutusstruktuur (eestlased-välismaalased) väljapool Tallinat, Tartut ja Pärnut, on suhtega 70/30 eestlaste kasuks, mõnes maakonnas kogunud 80/20. Võttes arvesse nii Saare maakonna kui Eesti keskmise, võib eeldada, et Muhus majutuvatest turistidest 60-65% on eestlased. Seega on võib eeldada, et Muhus majutus 2005. aastal 4 000 välismaalast.

Saare maakonnas tehtud majutustest tehakse 28 tuhat (24%) puhkemajades, külalistemajades ja kodumajutuskohtades. Muhus tehtud majutustest tehakse arvutuste kohaselt 30% hotellis (9000 voodiööpäeva aastas, keskmine täituvus 35%), 5% Puhkeküla- ja laagrites ning ülejäänud 65% külalistemajades, puhkemajades ning kodumajutuskohtades (kokku 6 000 majutust). Seega tehakse Muhus 22% Saare maakonna külalistemajades, puhkemajades ja kodumajutuskohtades tehtavatest majutustest.

Saare maakonda külastab aastas keskmiselt 300 000 turisti, kellest suurem enamik (va. lennuki ja jahiga saabujad) sõidab läbi Muhu saare. Muhus majutub keskmiselt 3% Saaremaad külastavatest turistidest ja 8% Saare maakonnas majutunud turistidest.

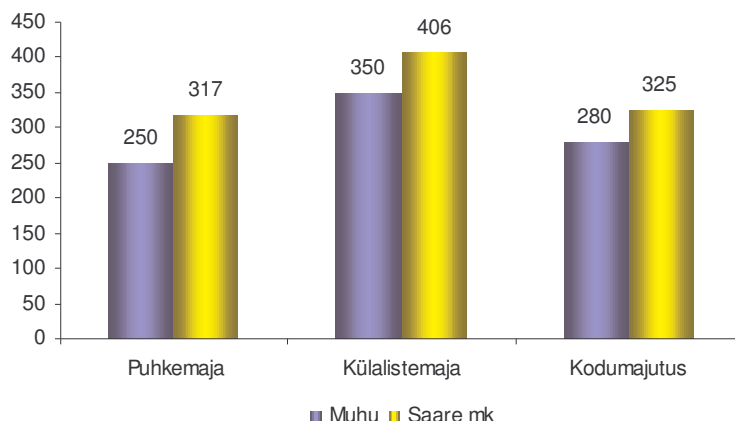
Hinnatase

Keskmiselt maksab majutus Saare maakonna puhkemajades, külalistemajades ja kodumajutuses 350 krooni inimese kohta ööpäevas. Hinnad Muhu puhkemajades, külalistemajades ja kodumajutuskohtades on 19% soodsamad kui Saare maakonna keskmine. (joonis 3.2.2).

Kõige soodsam on majutada Muhus ja ka Saare maakonnas puhkemajades, mis maksab vastavalt 250 ja 317 krooni öö ja inimese kohta. Muhu puhkemajad on keskmiselt 27% soodsama hinnaga kui Saare maakonnas keskmiselt.

Puhkemajasid üüritakse Saare maakonnas välja terve majana, rent ööpäevas on vahemikus 700-3000 krooni, keskmine hind on 1500 krooni. Muhus (kättesaadava info põhjal) rendib tervet maja välja kaks pakkujat ning keskmine hind on 1900 krooni ööpäevas.

Joonis 3.2.2 Majutuse keskmine hind Muhus ja Saare maakonnas inimese kohta ööpäevas

Allikas: Visitestonia.com

Kodumajutuse keskmine hind on Muhus 280 krooni inimese kohta ööpäevas, 16% soodsam kui Saare maakonnas keskmiselt.

Saare maakonna külalistemajades maksab öö ühele keskmiselt 400 krooni ja kahele 595 krooni, Muhus jäävad hinnad ühele 300-400 krooni vahele.

Muhu küllastajate keskmised kulutused

Muhu vallas majutus 2005. aastal arvestuslikult 9 652 turisti, neist välismaalasi 4 054. Statistikaameti kulutuste uuringu kohaselt kulutavad välituristid Eestis keskmiselt 724 krooni ööbitud öö kohta (koos majutusega). Muhu majutusasutuste keskmine hind ööpäevas on 370 krooni ning tuginedes Statistikaameti andmetele, jääb välituristidel muudeks tegevusteks ööpäevas keskmiselt 354 krooni. Seega kulutavad üksnes välituristid Muhus 3,3 miljonit krooni aastas muudeks tegevusteks nagu aktiivne puhkus, toitlustamine, ostlemine jms.

Tabel 3.2.1 Välisküllastajate poolt väljaspool majutusasutusi tehtavad arvutuslikud lisakulutused Muhus

Kulutus ööbimise kohtan koos majutusega	724
Keskmine kulutus majutusele öö kohta Muhus	370
Kulutused muudeks tegevusteks ööpäevas	354
Keskmine ööbitud ööde arv	2,3
Keskmine kulutus muudeks tegevusteks viibimise kohta	814
Muhus majutatud inimeste arv	9 652
... neist välituriste	4 054
Kulutused muudeks tegevusteks aastas	3 300 696

Allikas: EAS Turismiarenduskeskus, Statistikaamet, Muhu Turismiassotsiatsioon, Muhu majutusasutuste koduleheküljed

3.3 Saare maakonna turismimajanduse arengusuunad

Saare maavalitsuse koduleheküljel avaldatud turismimajanduse arendamise eesmärk peab Saaremaa põhilisteks puhkemajanduslikeks ressursideks omapärast ja kõige erinevamat nõudlust rahuldavat loodust (nii Eesti kui ka kogu Läänemere regiooni ulatuses), aga ka arvukaid ajaloo ja kultuurimälestisi.

Turistidele ja puhkajatele huvi pakkuvatest valdkondadest ning objektidest toob maavalitsus esile järgmised:

1. Loodus, mis maakonnas on ajalooliselt kujunenud ja säilinud väga vaheldusrikkana ning atraktiivsena (saared, mererannad, soo- ja teised märgalad) kuni ikka veel esteetilist väärtust omavate kultuurmaastikeni.
2. Arhitektuuri- ja kunstimälestised, mis esindavad arengus pea kõiki stiiliperioode alates 13. sajandist kuni tänapäevani, eriliselt hinnalise osa moodustab:
  - Sakraalarhitektuur, selle varasemad objektid 13.-14. sajandist koos raidkunsti-tööde ja inventariga;
  - Kindlusarhitektuur esindusliku Kuressaare linnusega, Maasilinna, Lihulinnuse, I ja II Maailmasõja mälestistega;
  - Mõisaarhitektuur;
  - Taluarhitektuur ja külaarhitektuur (Viki, Koguva külamuuseum) Saaremaa lokaalse eripäraga;
  - Kuressaare linnaarhitektuur ja linnamiljöö.
3. Arheoloogiapärand Eesti kõige esinduslikemate maalinnadega, kultusobjektide, eritüübiliste kalmete, muinaspõldude ja väga rikkaliku museaalse materjaliga
4. Ajalugu, mille mälestistest tuleb diferentseeritult rõhutada erinevate Läänemere-maade rahvaste ajaloo haakuvaid objekte. Viikingiaeg ja selle eksponeerimine.
5. Kultuurilugu. Koos kultuurilooaga on võimalik eksponeerida või tutvustada kõige laiemale külastajate ringile etnograafiat, folkloori, kaasaegset kultuuri ning saarelist elulaadi.
6. Ravi- ja puhkefaktorid, millest tähtsaim on ravipuhkus vahetult ravimuda baasil. Kohalikud ravimuda varud on piisavalt suured ning kõrge kvaliteediga, nende ravi-otstarbelisel kasutamisel on pikk ajalugu (160 aastat) ja traditsioonid ning välja-õppinud personal.
7. Erinevate looduslike tingimustega puhkealad, millest kõige hinnalisema osa moodus-tavad liivase kaldajoonega supelrannad nii mererannikul (s.h. väikesaartel) kui ka sisejärvedel. Samuti tuleb puhkealadena arvestada alvari-kadastikke, nõmme-metsi ning marja- ja seenekorjet kogu Saaremaa loodusmaastikus.
8. Jaht ja kalastus, mis pakub huvi eelkõige välituristidele, sügisene ülelennulinnu-jaht aga kogu Läänemere regioonile. Vähesel määral on arvestatav ka vähipüük.

Neis valdkondades on mitmeid Muhule olulisi nagu talu- ja külaarhitektuur, loodus (orhideed, pangad), kalastus jms. ning loodetavasti saab olema ka maakonna toetus valdkondade arendamisel ja turundamisel.

Sama kava üheks prioriteetseks arengusuunaks on uute turismitoodete arendamine, kus muuhulgas on järgmised otseselt või kaudselt Muhu saart puudutavad tegevused:

- Ümber Muhumaa matkaraja rajamine.
- Rannakaluritega merelkäimise võimaluse pakkumine.
- Avatud käsitöökodade asutamine.
- Muud rahvakultuuri tutvustavad 1-päevased kursused.
- Rahvustoitude pakkumise arendamine, kulinaarturism.
- "Meie toit ei reisi" ehk "eelista saaremaist" propageerimine.
- Teemaatiliste turismimarsruutide kujundamine ja kaardimaterjali koostamine – Saaremaa kirikud, Saaremaa puktuulikud, kaunid talud ja koduaiad, Saaremaa tuletornid jms.

Ka tootearenduse poolest on Muhul tähtis roll mängida maakonna tootevalikus ning osaliselt on Muhus maakonna arengukavas välja toodud teenused juba ka olemas: avatud käsitöökoda Liival, rannakaluritega merel käimine, kulinaarturism (Pädaste Mõis). Võimalus on arendada teemaatilisi turismimarsruute ning luua rahvuskultuuri tutvustavad kursused (käsitöö). Muhu saar sobib suurepäraselt loodussäästliku turismi nagu jalgrattaturism arendamiseks ning ümber Muhu võiks luua matka- ja jalgrattarajad.

3.4. Konkurentsituatsioon ja Muhu konkurentsieelised

Muhu konkurentsituatsioon on vaadeldav teiste saarte suhtes nii Eestis kui väljapool kriteeriumites positsioneerimise ja pakutavad teenused.

Eesti saartest on Muhu konkurentsituatsioon vaadeldav Saaremaa, Hiiumaa ja Kihnu suhtes, välisriikide saartest Gotlandi ja Ahvenamaa suhtes.

3.4.1. Muhu positsioneerimise teiste Eesti saarte suhtes

Muhu konkurentsituatsiooni Eestis saarte suhtes on võimalik hinnata kahes kriteeriumi - positsioneerimise ning teenuste valiku järgi:

Saaremaa - Island of the Baltic Sea (saar Läänemeres).

Saaremaa kasutab oma koduleheküljel ja trükistes tunnuslauset: Saaremaa - Island of the Baltic Sea, positsioneerides ennast nii asukoha poolest. Tunnuslause ei anna edasi Saaremaa positsioneerimise, väärtusi ega ka konkurentsieeliseid.

Ennast tutvustavas tekstis on Saaremaa oma koduleheküljel välja toonud ka emotsionaalsema eelise, miks Saaremaad külastada, kasutades lauset: Saaremaa – nii põnev meretagune paik! (i.k *an exiting island*). Saare teevad põnevaks kirev ajalugu, omapärane loodus, vaatamisväärsuste rohkus, kaunid rahvariided ja omapärane keelepruuk. Saaremaa peab oma sümboliteks (mida kajastatakse kõige viimasena) leiba, õlut ja tuulikuid.

Hiiumaa

Hiiumaal oma tunnuslauset ei ole ning saart tutvustavas tekstis kasutatakse samuti väljendit – saar Läänemeres. Tekstis lisatakse, et saar on rikas mitmekülgse, ilusa ja puutumatu looduse ning toredate inimeste poolest, millest võib järeldada, et Hiiumaa konkurentsieeliseks teiste Eesti piirkondade ees on loodus (“Raske on leida Eestis looduslikult mitmekesisemat paika, kui seda on Hiiu saar”). ja inimesed (“Hiidlane on oma loomult rahulik ja salliv, armastab ka nalja, seega on kõige olulisem, et sa nalja mõistaks”).

Kihnu

Kihnul ei ole samuti tunnuslauset ning üldises tutvustavas tekstis on välja toodud vaid numbrilised faktid. Siiski võib Kihnut tutvustavast infost välja lugeda, et Kihnu konkurentsieelisteks teiste saarte ees on kultuur ja traditsioonid, kus omakorda tuuakse välja Kihnu pulmad (ühendab endas pulmakombestikuga seotud suulise rahvaloomingu (regilaulud, ütlemised, soovid) ja käsitöö (veimevakk), juõdud (ehk ristimine), inimesed (Kihnu mees on hea huumorisoonega, armastab pillimängu ja laulu, Kihnu naine on oma mehele tubliks toeks: ta korraldab majapidamist, kasvatab lapsi, harib põldu), rahvarõivad (mida kantakse ka tänapäeval), Kihnu murrak ja tähtpäevad.

Muhu: Saar kus aeg puhkab (i.k. *The island where time rests*)

Muhu on end positsioneerinud vääristurismi sihtkohana, kus põimuvad traditsioonid, loodus ja inimesed ning mis on meeldiv paik aja maha võtmiseks ja enda leidmiseks. Erinevalt Saaremaast on Muhu defineerinud peamised sihtrühmad ja arendab turismitooteid/teenuseid vastavalt sellele. Tunnuslausest võib välja lugeda, et Muhu sobib puhkamiseks eelkõige rahu, vaikust ja loodust armastavale inimesele, kiirustamisele ei ole siin kohta. Muhu saare tuntumad traditsioonid on kangastelgedel kudumine ja tikkimine, Muhu käsitöö (rahvariided, tikandid, Muhu pätid, Muhu tekid jms) on tuntud üle Eesti

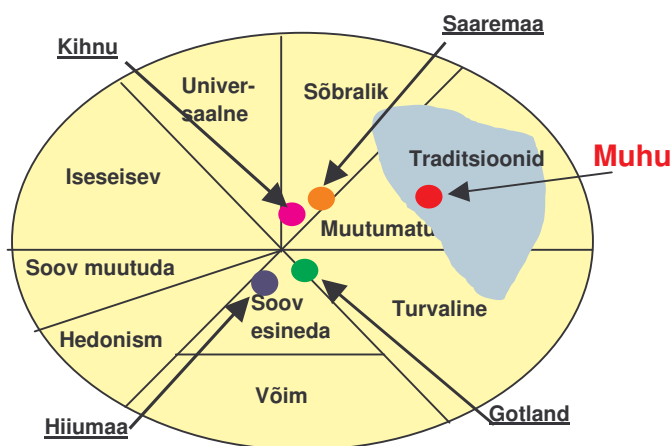
Eesti saartest ainsana on end positsioneerinud Muhu, teised saared kasutavad enese turundamiseks üleüldist saarte populaarsust eestlaste hulga. Positsioneerimise määrab ära ka peamised sihtrühmad, keda saarele oodatakse. Saaremaa, Hiiumaa ja Kihnu puhul jääb arusaamatuks, millised on peamised tooted, mida saartel pakutakse ning kes on nende saarte peamine sihtrühm. Muhu positsioneerimise annab võimaluse välja töötada ja turule pakkuda sihtrühmadele sobivad turismitooteid ja läbi selle valida oma külastajaskonda. Samuti on see alus järjepidevale ja sihipärasele turundusele.

Muhu on Schwarz-Schneideri väärtuste kaardil positsioneeritud **“Traditsioonilisuse”** sektorisse – **Muhu on “Püsiväärtuste kandja”**.

“Püsiväärtuste kandja” hoiab ja säilitab elu põhiväärtusi. Muhu hoiab alles kohalike traditsioone läbi nende kohandamise kaasaega, andes neile tajumis- ja mõistmisväärtuse ka küllastajatele. Muhu ülesanne on muutuda transiidikoridorist iseseisvaks külustusväärtuseks. “Püsiväärtuste kandja” on vaimne liider, kes avab ja näitab küllastajatele teed iseendasse läbi inimliku lihtsuse ja looduse kooskõla. “Püsiväärtuste kandja” eesmärk on pakkuda vaheldust igapäevasele elurütmile muutes seeläbi olemise ja ajaveetmise rahuldustpakkuvaks ning nauditavaks. “Püsiväärtuste kandja” on vaatleja ja oleja. Muhu küllastajatele pakutakse kujundatud liikumismarsruute ning kohalikule elulaadile omaseid olemisvõimalusi ja tooteid. “Püsiväärtuste kandja” võimaldab inimestel laiendada tajupiire ja maailmatunnetust.

Muhu hinnatase on vastav turismistandarditele. Väike ja püsiv kogukond määratleb “Püsiväärtuste kandja” positsioneerimise ning tulu teenimise võimalused – stabiilne teenuste kvaliteet, vastastikune abistamine ning koostöö muhulaste vahel võimaldab küllastajatel tunda ennast osana kohalikust kogukonnast. “Püsiväärtuste kandjat” iseloomustavad järgmised märksõnad: huvitav, “hoiab asja elus”, ajatu, isikupärane, inspireeriv, rahulik, vaba, sõltumatu, värvikas, traditsiooniline.

Joonis 3.3.1 Muhu positsioneerimine Schwarz-Schneideri väärtuste kaardil

Allikas: Muhu Turismiassotsiatsioon, Euro RSCG Idea

3.4.2. Saartel pakutavad turismiteenused

Eesti saarte kõige levinum turismiteenus on jalgrattalaenus ja seda pakutakse kõigil analüüsitud saartel. Levinud on ka kalastamine ja paadilaenus, seda eriti Hiiumaal.

Hiiumaal ja Saaremaal on mitu erineva pikkuse ja raskusega matka-, loodus- ja jalgrattarada, Saaremaal pakutakse linnu- ja loomavaatlusretki. Kihnul saarel pakutakse erineva pikkusega ekskursioone nii autokastis kui jalgrattal. Saare ainuke jalgrattalaenus pakub 50 jalgratast nii lastele kui täiskasvanutele.

Muhus pakutavat käsitöö vaatamist ja tegemist Hiiumaal ja Kihnus ei pakuta, teistest saartes enim pakutakse Muhus ka kanuumatkasid.

Tabel 3.3.1 Saartel pakutavad turismiteenused (pakkujate hulk)

	Muhu	Saaremaa	Hiiumaa	Kihnu
Jalgratta laenus	5	20	13	1
Paadi laenus	3	12	17	1
Kanuumatkad	2	4	1	0
Kalastamine	1	11	11	1
Jahindus	2	5	3	0
Matka ja loodusrajad	0	15	16	0
Linnu- ja loomavaatlus	0	15	2	0
Ratsutamine	2	10	3	0
Käsitöö tegemine, vaatamine	2	3	0	0
Spa	1	4	0	0
KOKKU	18	99	66	3

Allikas: saaremaa.ee, hiiumaa.ee, muhu.net, kihnu.ee

4. VISIOON JA EESMÄRGID

4.1. Muhu SWOT analüüs

Tugevused	Nõrkused
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hästi säilinud traditsioonid, folkloor ja käsitöökused ▪ Väikesed- ja omapärased majutuskohad (väike voodikohtade arv) ▪ Looduskaunid kohad ja väärtuslikud külamiljööd ▪ Katusorganisatsiooni MTÜ Muhu Turismiassotsiatsiooni olemasolu ja aktiivne tegutsemine ▪ Kompaktne sihtkoht, võimalus arendada erinevaid marsruute ja tooteid ▪ Muhu positsioneerimine vääristurismi sihtkohaks ning vääristurismile kohased vaatamisväärsused ▪ Mitmekesine (ja Eesti mõistes vähe esinevate) turismitoodete/teenuste valik ▪ Teenusepakkujad saare erinevates piirkondades, võimalus areneda piirkonniti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaatamisväärsuste puudulik korrastatus ja eksponeeritus, üldkasutatavate sadamate ja supluskohtade vähesus, turismimarsruutide, matka- jalgrattaradade puudumine ▪ Kehv turismi-info ja turundus ▪ Teede halb olukord väljapool põhimaanteed ▪ Investeeringute vähesus. Stabiilse rahastamise puudumine arendustegevuseks, juhuslikkusel projektipõhisuse domineerimine ▪ Hooajalisus: suvel majutuskohti puudu, talvel üle ▪ Väga madal majutuskohtade täituvus
Võimalused	Ohud
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Suur ja kasvav sise- ja välituristide arv Eestis, sh Saare maakonna küllastajate arv ▪ Kasvav nõudlus maa-, loodusturismi ja aktiivse puhkuse toodete järele ▪ Muutuv nõudlus turismiturul - autentsete kohtade väärtustamine, soov olla osa kohalikust kultuurist ▪ Loodusressursi efektiivsem ja elamuslikum kasutamine ka madalhooajal 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kvalifitseeritud tööjõu nappus ja tööjõu "eksport" mandrile ▪ Kinnisvaraarenduse surve looduskaunitele kohtadele ▪ Liiga suur turistide voog muutub häirivaks kohalikele elanikele ja alandab saare atraktiivsust küllastajatele

Muhu saare kui turismisihtkoha tugevusteks on traditsioonid, loodus ja rahulik, stressivaba õhkkond, mis võimaldava arendada erinevaid niši turismitooted ja teenuseid. Maailma turismitrende arvestades on tugevuseks säilinud traditsioonid (käsitöö tegemine, kangastelgedel kudumine, kalapüük ja kala suitsetamine jne), mida küllastajatele tutvustada – inimesed otsivad autentseid kohti ja teenuseid ning Muhul on selles vallas konkurentsieelis. Loodustoodetest on Muhus pakkuda kitsale sihtrühmale suunatud tegevusi nagu orhideede vaatlemine ja linnuvaatlus. Tugevuseks võib lugeda ka juba välja arendatud turismitooted nagu kokanduskursused, kangastelgedel kudumine, vähipüük, kalessisõidud jms, mida ka Eesti kontekstis võib pidada erilisteks. Oluline on ka MTÜ Muhu Turismiassotsiatsiooni olemasolu nii tootearenduse kui turunduse ja koostöö seisukohalt. Tugevuseks on ka Muhu positsioneerimine vääristurismi sihtkohana ning sellest lähtuvalt sihipärane turundus ja tootearendus. Nõrkuseks on välja arendatud turismikeskuste puudumine ja olemasolevate vaatamisväärsuste halb tähistamine: puuduvad viidad ja vaatamisväärsuste juures info (või on nii teaduslikus keeles, et tavainimesel raske mõista), millega tegemist. Välja on arenenud vaid Koguva küla, kus on nii

muuseum, söögikohad, aktiivse puhkuse teenused kui majutus. Viitade puudumine toob piirkonda vähe küllastajaid ja seega ka vähe raha. Nõrkuseks on ka peateelt kõrvale jäävate teede kehv olukord, kohati on teed täiesti läbipääsematud ning jällegi viitade puudumine. Nõrkuseks võib lugeda ka välja arendatud turismimarsruutide puudumist (näiteks jalgrattaga ümber saare, Muhu kirikud, Muhu rannad, Muhu pangad jms.) ja vähest turundust. Muhu saar on ka vähe esile toodud Saare maakonna turismiinfos. Vähenen info, nii eelnev kui kohapeal, on tinginud selle, et enamus mandrilt saabujaid sõidab läbi Muhu Saaremaale ning Muhuga ei tutvu.

Muhu suureks võimaluseks on saart läbiv suur ja üha kasvav transiiturismi voog, millest kasvõi väikese osa Muhuga tutvuma meelitamine võimaldaks olulist turismitulude kasvu. Teiseks on Muhule oluline sellise turismi areng, kus küllastajad soovivad kogeda autentseid elamusi ja kohti, olla looduses või aktiivselt puhata. Muhul on selles vallas palju pakkuda.

Muhu turismi ehk suurimaks ohuks on vananev elanikkond ja noorte siirdumine mandrile ning välismaale tööle, mis on tinginud ja tingib tulevikus kvalifitseeritud tööjõu, ilma milleta on kvaliteetsete turismiteenuste pakkumine raske, nappuse. Mõnevõrra väiksemad, kuid kasvava tähtsusega on ohud, et hoolimatu kinnisvaraarendus vähendab Muhu külastusväärtust ning et turismikoormus muutub kohalikele elanikele häirivaks.

Kirjeldataud SWOT- analüüsi alusel on Muhu jaoks sobivaim selline turismi arengustrateegia, mis jätkab sihiteadlikult Muhus seni välja kujunenud hajutatud, loodus- ja kultuurisäästlikku ning elanikkonda mitte häiriva turismi laadi. Taoline strateegia toetub loomulikul moel Muhu loodus-ja kultuuripärandi tugevustele ja säilitab neid. Maailma turismiarengu nendes trendides, mis väärtustavad loodus-, maa- ja kultuuriturismi ning aktiivset puhkust, peituvate Muhu turismi kasvuvõimaluste ära kasutamiseks peab strateegia senisest suuremat tähelepanu pöörama Muhu nõrkuste kõrvaldamisele tootearenduses ja turunduses. Taolise arengusuuna valimine väldib ühtlasi parimal viisil ohtu, et turism muutub kohaliku elanikkonna jaoks ebameeldivaks ja häirivaks. Kõigile nimetud omadustele vastav strateegia tugineb MTA poolt kasutusele võetud vääristurismi (*i.k. quality tourism*) kontseptsioonile.

4.2. Vääristurismi kontseptsioon

Turismi arendamisel on võetud eesmärgiks koostöös Muhu turismiettevõtjaid esindava Muhu Turismi Assotsiatsiooniga esitleda Muhut kui vääristurismi sihtpunkti.

4.2.1 Vääristurismi olemus

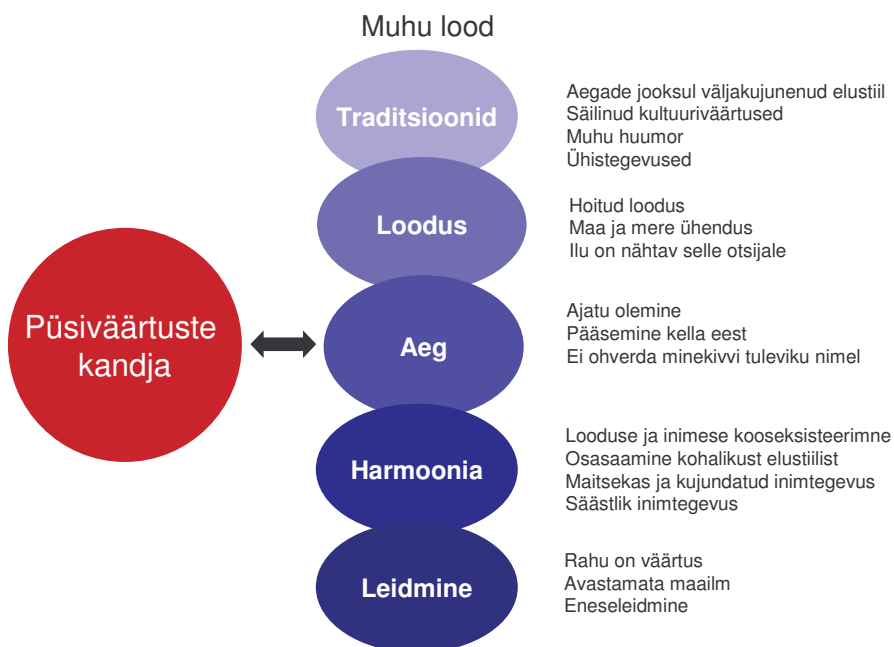
2004 aastal algatas MTÜ Muhu Turismiassotsiatsioon (edaspidi MTA) projekti, mille raames defineeriti Muhu saare põhiväärtused. Projekti raames toimunud koosviibimistel osalesid Muhu kõigi eluvaldkondade esindajad ja kommunikatsioonispetsialistid reklaamiagentuurist RSCG-IDEA.

Projekti tulemusena defineeriti Muhu kui turismissihtkoha positsioneerimise kandja. See tähendab, et Muhu hoiab alles kohalikke traditsioone läbi nende kohandamise kaasaega, andes neile tajumis- ja mõistmisväärtuse ka küllastajatele. Muhu ülesanne on muutuda transiidikoridorist iseseisvaks külustusväärtuseks.

Väike ja püsiv kogukond määratleb püsiväärtuste kandja positsioneerimise ka teenuste pakkumise ning tulu teenimise võimalused – stabiilne teenuste kvaliteet, vastastikune abistamine ning koostöö muhulaste vahel võimaldab küllastajatel tunda ennast osana kohalikust kogukonnast. Tähendus küllastajate seisukohalt: Eneseleidmine läbi kohaliku elukultuuri ja looduse. Tähendus äri seisukohalt: Tulu teenimine läbi traditsiooniliste väärtuste ja elukvaliteedi müümise. Muhu kui püsiväärtuste kandja baseerub viiel narratiivil:

- Traditsioonid: Aegade jooksul väljakujunenud elustiil, säilinud kultuuriväärtused, Muhu huumor, ühistegevused
- Loodus: Hoitud loodus, maa ja mere ühendus, ilu on nähtav selle otsijale
- Aeg: Ajatu olemine, pääsemine kella eest, ei ohverda minevikku tuleviku nimel
- Harmoonia: Looduse ja inimese kooseksisteerimine, osasaamine kohalikust elustiilist, maitsekas ja kujundatud inimtegevus, säästlik inimtegevus
- Leidmine: Rahu on väärtus, avastamata maailm, eneseleidmine

Joonis 4.2.1 Vääriturismi kontseptsiooni narratiivid

Allikas: MTÜ Muhu Turismisselts

Need väärtused võtab kokku Muhu saare tunnuslause (slogan):

Muhu – saar kus aeg puhkab

Tuginedes eelpooltoodule otsustas MTA positsioneerida Muhu saare kui kvaliteetturismi sihtkoha, kus turismitoode ja teenus baseerub ülalloodud väärtustele. Positsioneerimine läbib ja sellest lähtub edaspidi kõik Muhu eksistentsi puudutav – toimingud, tegevused, sise- ja turunduskommunikatsioon.

4.2.2 Väärsturismi väljund Muhus olemasoleva turismiteenuse baasil

Väärsturism on Eesti (ja ka maailma) kontekstis ainulaadne kontseptsioon: Eesti maakonnadki (sh Saare maakond) ei ole end positsioneerinud ning sellest lähtuvalt ei ole ka kontseptuaalseid raame, milles püüdes luua kuvand oma sihtkohast. Muhu on selles vallas ära käinud pika tee ning defineeritud kontseptsioon on heaks raamistikuks turismitoodete ja –teenuste arendamisel.

Kuna kontseptsioon on ainulaadne, siis on vajalik selle pikemalt lahti kirjutamine igale osapoolle (teenuse pakkuja, teenuse ostja, omavalitsus) arusaadavas keeles. Väärsturism üldises kontekstis on selliste turismitoodete ja –teenuste pakkumine, mis:

- on ainuomased Muhu saarele ning mida mujal Eestis kas ei pakuta või pakutakse väga vähesel määral;
- mida saab korruga tarbida väike hulk inimesi (peamiselt individuaalid ja väiksemad rühmad) ning mis seetõttu võimaldavad personaalset lähenemist kliendile;
- mille tarbimisel tekiks inimestel tunne, et nad on pigem osa kogukonnast kui külastajad;
- millel on väike tarbijaskond (ehk nišitooded ja teenused)

Muhus juba pakutakse selliseid tooteid. Nendeks on näiteks kangastelgedel kudumine, söögitegemise kursused, keraamika tegemine, vähipüük, seene- ja marjade korjamised metsades, ratsamatkad jne. Kõik need tegevused on suunatud individuaalkliendile ja väiksematele rühmadele. Võimalus on arendada selliseid väärsturismi tooteid nagu orhideede vaatlemine, linnuvaatlus, kalapaadiga merele, jalgratta marsruudid ümber ja läbi saare jms.

Vallale ja Muhu arendajatele tähendab väärsturismi kontseptsioon seda, et eelisjärjekorras investeeritakse (nii rahalist kui ajalist ressursi) nende toote- ja teenuste arendamisse, mis sobivad väärsturismi kontseptsiooniga: Muhu kultuurile omased, loodustsäästvad, kitsale sihtrühmale sobivad, ainulaadsed.

Muhu ettevõtjale tähendab väärsturism tulu teenimist läbi traditsiooniliste väärtuste ja elukvaliteedi müümise. Muhul on palju näidata: ehtsad külamiljööd, loodusvaatamisväärsused, inimjõul eelmistel sajanditel tehtud huviväärsused. Ja muidugi Muhu elu ise: rahulik omas tempos kulgev. Kõike seda otsivad tänapäeva turistid nii Eestist kui väljapoolt.

Muhu küllastajale on vääristurism eneseleidmine läbi kohaliku elukultuuri ja looduse. Muhu pakub küllastajale vaikust ja rahu, võimalust ise avastada saare huviväärsused jalgrattal, jalgsi või ratsutades ja nautida loodust. Kuna vääristurismi tooted on suunatud kitsale sihtrühmale, on küllastajate hulk optimaalne ja iga saarel peatuja saab rahus oma tegevusi teha.

4.3. Visioon ja eesmärgid

Muhu valla visiooniks on olla aastaks 2013 tuntud kui kohalikule kultuuri ja looduspärandile toetuv vääristurismi sihtkoht ja parim näide Eestis jätkusuutlikust maaelust.

Andmaks vääristurismi kontseptsioonile tarbimisväärtust ning suurendades võimekust vastu võtta küllastajaid on Muhu vallas välja arendatud erinevad turismitooted vastavalt vääristurismi sihtrühmale.

Korrastatud, viidatud ja infotahvlitega varustatud on olulised paigad, millest leiab igale külalisele sobiva elamustekogumi. Muhus on olemas vääristurismile kohased puhkuse liigid, toitlustus- ning majutuskohad.

Kõike seda arendades ei unustata Muhu jaoks olulist: loodust. Võimalus viibida väljaspool linnade tehiskeskonda on see, mida tuleks hoida, säilitada ning võimalusel teistega jagada. Säästliku arengu printsiipidel tegutsedes on vallast eemale hoitud kõik keskkonnaohtlik. Puhtasse looduskeskkonda on hea tulla külalisel nii lähedalt kui kaugelt.

Visiooni saavutamiseks on seatud strateegilised eesmärgid:

- Arendada vääristurismile kohaseid turismitooted;
- Läbi koostöö jõuda tervikliku lisa- ja tugiteenuste võrguni;
- Turismi arendada looduse võimalusi ja kogukonna kandevõimet arvestades ja hinnates.

Eesmärkide saavutamiseks vajalike strateegilised tegevused on toodud peatükis 5.

5. STRATEEGIA

Muhu vallas on võrreldes seal peatuvate turistide hulgaga juba märkimisväärsel hulgal majutus- ja toitlustuskohtasid, seetõttu ei ole otstarbekas käesolevas kavas tegelda nende sektorite arendamisega. On alust eeldada, et ettevõtjad reageerivad uute majutus- ja toitlustuskohtade avamisega vastavalt turuolukorrale ja see jääb puhtalt eraettevõtluse kanda. Suurim võimalus ja väljakutse Muhule on arendada olemasoleva ressursi baasil vääraturismi kontseptsioonist lähtudes välja senisest mitmekesisem ja atraktiivsem turismitoodete valik, kombineerides selleks majutuse-, toitlustuse, erinevad teenused ja avalikud infrastruktuurid.

Järgnevalt esitatakse Muhu turismistrateegia järgmiste tegevussuundade kaupa:

1. Tootearendus
2. Viidad ja infotahvlid
3. Turundus
4. Inimressurss ja oskusteave

Muhu turismistrateegia võetakse aluseks Muhu vallavalitsuse ja MTA tegevusele. Kõigi teiste Muhu turismi arendavate isikute ja huvirühmade (riigiasutused, ettevõtjad, mitetulundusühendused) suhtes on sellel strateegial keskkonda- ja taustaloo iseloom.

Peatüki lõpul käsitletakse eraldi valla omavalitsuse ülesandeid strateegia elluviimisel.

5.1. Tootearendus

Tootearenduse Muhus võiks tinglikult jagada kaheks: tooted mitmepäevaseks viibimiseks Muhus ja tooted ühepäeva külastajale. Tootearenduses keskendutakse nende toodete/teenuste arendamisele, mis soodustavad mitmepäevast viibimist Muhus, kuid kuna Muhu läbib igal aastal keskmiselt 1,2 miljonit inimest, on Muhu ettevõtluse arengu seisukohalt oluline pakkuda võimalust Muhuga tutvuda ka ühepäevakülastajatele, samas minemata vastuollu vääraturismi kontseptsiooniga. Taolise tootearenduse eesmärk on tekitada külastajates soov tulla Muhusse tagasi ja viibida juba pikemalt.

5.1.1. Tootearendus mitmepäevasele külastajale

Muhus mitmepäevase viibimise soodustamiseks arendatakse turismitooteid järgmistes turismiliikides: aktiivne puhkus, looduspuhkus, üritused, toitlustus (Muhu menüü) ning päranditurism.

1. Aktiivne puhkus

Aktiivse puhkuse toodetest on potentsiaal arendada järgmisi teenuseid.

1. Jalgrattarajad

Muhu kompaktsus ning vähese liiklusega teed on head eeldused arendamiseks jalgrattaturismi. Kaardistatakse ja märgitakse maastikul kaks jalgratta-marsruuti: Põhjaring ja Lõunaring nii, et lisaks moodustuks jalgrattamarsruut ümber Muhu. (vt. Lisa 1). Koostatakse marsruudikirjeldused, mis sisaldavad infot marsruudi äärde jäävatest huviväärsustest, toitlustus- ja majutuskohatest ning Muhu kaarti. Võiküla patarei juurde kulgev raudteetamm korrastatakse jalgrattamatkamise tarbeks.

2. Matkarajad

Matkamine looduses märgitud radadel (i.k. walking) on maailmas laialt levinud puhkuse viis. Eesti looduslik keskkond soosib matkamise kui aktiivse puhkuse liigi arengut. Muhu lauge maastik on sobiv paik matkamise eri liikide (nt. kepikõnd – i.k. Nordic Walking) arendamiseks.

Muhus kaardistatakse ja märgitakse maastikul vähemalt kolm matkarada. Rajad märgitakse loodusesse sinna sobival viisil (puidust viidad jms.) Sarnaselt jalgrattaradadega koostatakse ka matkaradade kohta marsruudikirjeldused. Märgitud matkaradadel ja ka muudel metsaradadel on võimalik välja arendada erinevaid tooteid nagu seene- ja marjamatkad, fotomatkad (fotojaht, fotosafari), ravimtaimede korjamise matkad, loodusvaatlusmatkad, jms. Järgnevalt välja pakutud rajad on esitatud näidetena, millest lähtudes võiks alustada konkreetsete radade kavandamist.

Üügu panga matka- ja loodusrada

Põhja-Muhu piirkonda on koondunud erinevaid looduvaatamisväärsusi, oluliseim neist Üügu pank. Pangalt saavad alguse kaks rada: lühem loodusõpperada ja pikem matkarada. Loodusrada kulgeb Üügu panga alt ja ülalt, raja ääres on kirjeldatud väiksematel infotahvlitel pangal nähtavaid taimi (sh. käpalisi), linde ja ka loomi. Loodusrada on maksimaalselt 6 km pikk ja see on võimalik läbida keskmiselt ühe tunniga.

Matarada on ühendab Põhja-Muhu loodusvaatamisväärsused ja kulgeb marsruudil: Üügu pank-Tupenurme-Vahtraste. Matkarada on pikem ja sobib päevaseks matkamiseks.

Mõlemad rajad märgitakse loodusesse sinna sobival viisil kasutades Muhu sümbolikat ja värve. Sama joont järgivad infotahvlid.

Üügu pangal ehitatakse välja puhkeala koos piknikukohaga (paigaldatakse laud ja pingid), paigaldatakse infotahvel ja prügikast (on olemas ka praegu), korrastatakse tualettruumid.

Kesselaiu Matkarada

Laiul kaardistatakse ja märgitakse maha ca 10 km pikkune matkarada 1-2 puhkekohaga ja vähemalt ühe telkimisplatsiga.

Köinastu lai linnuvaatlus ja matkarada

Köinastu ja Muhu saare vahelistel leetseljaketel asuvaid rannaniite on hinnatud kõrge looduskaiteväärtusega alaks. Lisaks huvitvatele soolakutaimede kooslusele on see ornitoloogilise tähtsusega piirkond. Pesitsejatena on sellel alal registreeritud 20 linnuliiki. Leetükid ja nende vahel paljanduv merepõhi on üks Eesti parimaid rändepeatuskohti kurvtsalistele, samuti hanelistele.

Kõinastu laiule on võimalik matkata Muhust jalgsi või sõita paadiga. Kuna saar ise on väike, sobib ta nii ühe- kui mitmepäevaseks matkamiseks. Laiul on majutusvõimalus.

Kuna suur hulk Muhu aktiivse puhkuse pakkumisest, majutusest ja toitlustusest on koondunud Koguva küla ja selle vahetuselähedusse, on ka see piirkond tulevikus potentsiaalne matkaraja märkimiseks maastikule. Matkarada kulgeks Koguva lähiümbruses ja on mõeldud poole päevaseks matkamiseks. Marsruudiks: Igaküla-Koguva-Rootsivere-Nautse.

Teine potentsiaalne piirkond matkaraja märkimiseks tulevikus on Lõuna-Muhu: Võiste-Rässa-Pädaste-Mäla. Matkaraja algab Eesti pikima munakivi teega Võistesse, kulgeb sealt mereääres Rässa külla ja sealt edasi Pädastesse ja Mäla kivikalmetele.

3. Ratsutamine

Ratsutamine kui turismiteenus sobib Muhu vääristurismi kontseptsiooniga. Ratsutamise pakuvad juba täna mitmed talud, suurim neist Tihuse hobuturismitalu, kes on välja töötanud ka erinevaid ratsutamismarsuruute ja tooteid. Jätkatakse tootearendusega selles vallas, luuakse uusi marsruute ja pakette.

4. Kanuu- ja meresüstamatkad

Kanuumatkade pakkujad on Muhus kaks: Väikese Väina rannikuvetes pakub kanuumatkasid Meedla talu ning Nami Namaste.

Muhu saare madal vesi sobib hästi ka süstamatkade korraldamiseks. Meresüstamatkasid kohalikud ettevõtjad kättesaadava info põhjal ei paku, küll aga teeb tellimusel Muhus süstamatku Eestis suurim selle ala pakkuja Seikleja.com. Võimalik on välja arendada toode, kus süstaga saab ümber Muhu saare.

Jätkatakse kanuu- ja meresüstamatkade pakkumisega ja tootearendusega selles vallas.

Aktiivpuhkuse baasil on Muhul võimalus korraldada Muhu maineüritusi – Matkad ümber Muhu saare: jalgrattamatk, jalgsi- või kepikõnnimatk, süstamatk. Kepikõnnimatakad on kasvatamas populaarsust ning sobivad Muhu vääristurismi kontseptsiooniga ja sihtrühmaga. Maineüritustena saab käsitleda iga hooaja kohta ühte aktiivse puhkuse valdkonna üritust.

5. Käsitöö tegemine ja vaatamine

Maailmas üks kiirelt levivaid turismitrende on turistide soov olla osa kohalikust elust: teha rahvuslikku käsitööd, osaleda kokakursustel, õppida mõnda külastatavale maale omast rahvatantsu jne. Muhul on väga tugevad traditsioonid käsitöö tegemisel. Muhu tikand ning esemed nagu Muhu pätid, Muhu rahvariided, Muhu mütsid, Muhu tekid on tuntud üle Eesti. Tuginedes 2006. aasta sügisel Põllumajandusministeeriumi ja MTÜ Eesti Maaturism poolt läbi viidud käsitööuuringule, võib öelda, et Muhu on üks väheseid piirkondi Eestis, mida tuntakse seal tehtud käsitöö järgi: Muhu tikand nimetati Eesti tuntumaks käsitöömärgiks käsitöömeistrite poolt üle Eesti.

Muhus on mõned talud, mis pakuvad võimalust vaadata kuidas käsitöö tehakse ja ka ise kaasa lüüa. Männiku talu sõnul oli teenus 2006. aasta suvel väga populaarne. Käsitöökoda, kus on võimalik vaadata käsitöö tegemist, on avatud Liival. Jätkatakse Muhu käsitöö tunnustamist ja sidumist turismiga.

6. Muud aktiivse puhkuse tegevused

Lisaks eelpooltoodule on Muhus võimalik arendada ka teisi aktiivse puhkuse liike, ka selliseid mida on võimalik tarbida madalhooajal.

Talvel on võimalik korraldada ümber Muhu suusa (või räätša-, soome kelgu jms) matka ja pakkuda küllastajatele roo lõikamise õpetust. Muhus on vana traditsioon, kus purjepaadile paigaldati kaks uisku ja sõideti sellega merejäääl. Taoline vana traditsioon sobib hästi vääraturismi kontseptsiooniga, seda ei pakuta mujal Eestis ning see väärrib taaselustamist.

Suveltoodetest saab, esialgu ürituste raames, korraldada kuumaõhu palliga lende Muhu kohal.

2. Looduspuhkus

United Nations World Tourism Organization (UNWTO) andmetel on aktiivne puhkus ja loodusturism (üldnimetusena maaturism) üks kiiremini kasvavaid turismiharusid maailmas ja selle põhjusteks muu hulgas tarbijate kasvav keskkonnateadlikkus, soov puhkuse ajal kogeda uut ja huvitavat ning ise aktiivselt kaasa lüüa. Kui turismi kasv maailmas viimasel kümnel aastal on olnud keskmiselt 4% aastas, siis loodusturism on kasvanud vahemikus 10-30% aastas ning UNWTO ennustab loodusturismile 25-30% aastast kasvu ka edaspidi.

Muhu puutumatu loodus annab võimaluse arendada mitmeid loodusturismi tooteid.

1. Jahiturism

Jahipidamise võimalust pakuvad täna mitmed majutusasutused Muhus ning ka RMK. Kooskõlastatakse ulukiresursi jagunemine kohalike jahimeeste ja jahituristide vahel.

2. Kalastusturism

Olgugi, et kalastamine on olnud Muhu üks olulisemaid elatusallikaid, pakutakse kalastamist küllastajatele vähe. Saare turismitalud pakuvad võimalust kalapaadi ja kutselise kaluriga merele minna.

Toetatakse kalastusturismi kui olulise (suurema ostujõuga kliendid) nishi teenuste ja toodete väljaarendamist.

3. Linnuvaatlus

Linnuvaatlust viiakse hetkel läbi Väikses-Väina tammil. Sobivaid paiku linnuvaatlustorni püstitamiseks on Muhus kaks:

- Piirkond Koguvast loode suunas
- Aljava, Väikese-Väina tammi lähedal.

Linnuvaatlustorini püstitamiseks on neist kahest sobivam Koguvast loodes asuv piirkond ja on seega esimene prioriteet. Linnuvaatlustorni ümbrus korrastatakse, sinna paigaldatakse prügikastid.

Linnuvaatlus on Muhu jaoks oluline välja arendada kui hooaega pikendav toode.

4. Mereturism

Muhul puudub käesoleval hetkel jahisadam. Piirkonnana sobib väiksesadamaks kõige enam Seanina. Lähimal ajal planeeritakse välja ehitada jahisadam Kuivastusse.

Soositakse väikesadamate teket ning vastava infrastruktuuri väljaarendamist.

3. Puhkealade väljaehitamine

Muhu erinevate loodus- ja aktiivse puhkuse toodete kompaktselt väljaarendamiseks ja ka Muhu looduskeskkonna hoidmiseks on vajalik välja ehitada puhkealad kus on piknikukoht (sh. lõkkeplats), tualettruum ja infotahvel. Puhkealade eesmärk on suunata külastajad ettevalmistatud kohtadesse vältides nii ise tekkivaid lõkke- ja telkimiskohti, looduse tallamist ja kohalike elanike igapäevaelu häirimist.

Põhja-Muhus uuendatakse Üügi panga puhkeala: paigaldatakse uus infotahvel ning laud ja pingid. Välitmaks looduse tallamist pangal, tähistatakse maastikul loodusrada. Korrastatakse tualettruum.

Väikese väina tammi otsa arendatakse välja piknikuplats koos laua ja pinkide ning infotahvliga.

Vahtnas arendatakse telkimiskoht (laiendatakse olemasolevat, raiutakse võsa) koos lõkkekohaga. Paigaldatakse prügikastid.

Piiri metsa vahel Kuivastu-Kuressaare maante ääres rajatakse ja viidatakse maanteelt telkimiskoht.

Koos linnuvaatlustornide püstitamisega korrastatakse ka nende ümbrus, paigaldatakse prügikastid ning laud ja pingid.

4. Üritused

Muhu suurim üritus on iga aasta juuli kus toimuv Muhu Tulevikumuusika Festival „Juu Jääb”. Festivali korraldatakse ka edaspidi.

Muhu kultuuripärandi, traditsioonide ja käsitöö tutvustamiseks ning ka käsitöölise toetamiseks on võimalus muuta seni üle aasta toimuvad Muhu päevad iga aastaseks Muhu Festivaliks. Festivali raames on võimalik osalejatel teha midagi Muhu (saare) pärast näiteks pesta meres lambaid, maitsta

Muhu roogasid, vaadata Muhu käsitöömeistreid töötamas ning osta nende poolt tehtut, kuulata ja vaadata Muhu taidlejaid. Festivalil on igal aastal oma alateema, millele pööratakse erilist tähelepanu (näiteks teemaks vill: tegevused alates lammaste pesemisest kuni lõnga saamiseni välja).

Suuremaks ürituseks on võimalik välja arendada ka muinastulede öö, mis toimub augusti viimasel laupäeval ning mis toimub ka teistel Läänemere saartel.

5. Muhu menüü

Muhus pakuvad kättesaadava info põhjal kohalikust toorainest roogasid kaks toitlustetevõtet.: Muhu restoran ja Meremaja restoran Pädaste mõisas. Kui Muhu restoran pakub ka muude rahvaste roogasid, siis Pädaste mõisa restorani menüü aluseks on kaasajastatud Eesti rahvusköök.

Võimalus on välja töötada (kaasajastada) paar rooga (näiteks Muhu traditsioonilised toidud hapurokk ja tanguvorst), mida saab serveerida Muhu rahvusroa nime all. Neid roogasid võiksid pakkuda toitlustus- ja majutusasutused üle terve saare. Võimalus on roogasid arendada ka piirkondlikult (Koguvas omad road, Põhja-Muhus omad jne.).

Rahvusroogasid saab kasutada ka ühe turundusvahendina ja need Muhu turundamisel välja käia. Taolisi ettevõtmisi Eestis veel ei ole ja Muhul oleks siin ka oluline konkurentsieelis teiste piirkondade ees.

6. Muhu omapäranditooted & müütide ja legendide reanimeerimine

Muhu saare külastuskeskkonna elavdamiseks on võimalik kasutada mitmesugused legende ja muinaslugusid ja tekitada teeäärsete puhkekohtade juurde vastavaid väikevorme – Muhu omapärandit lahtiseletavaid stende ja legendidega seotud infostende (kohalike meistrite tehtud näiteks puukujud, Muhu ukсед, jms.). Muhu mustrid (ukсед, tikandi motiivid, Muhu männad kudumitelt) saab üle kanda ka objekte tutvustavale sümbboolikale (viidad, infotahvlid). Ergutatakse majapidamisi värvima ukси Muhu stiilis.

5.1.2. Tooted ühepäevakülastajatele

Muhu pakkumine on suunatud keskmiselt haritumale loodus- ja kulutuurihuvilisele külastajale ning ei paku tavaturistile nii suurel määral huvi. Eesmärgiks on tekitada huvi ja suunata saart läbivast massist Muhu huviväärsustega tutvuma just taolised külastajad. Selleks on kolm peamist võimalust.

1. Väga tugev (tootepõhine) eelnev turundus.

Turundus sihtrühma huvidele vastavates kanalites seal hulgas praamil (neile, kellel ei ole kindlat reisikava ja kes lihtsalt sõidavad "Saaremaale") ja ka Mõntu-Venspils liinil (neile külastajatele, kes sõidavad tagasi mandrile maad mööda) ning muudes kanalites Eestis ja välisriikides.

2. Atraktiivne märgistus Kuivastu - Kuressaare maantee ääres

Kasutades Muhu sümboloid, värve, triipe jne. tekitatakse küllastajates soov peatuda ja lähemalt tutvuda. Seal hulgas on olulised majutusele ja toitlustusele suunavad märgid. Atraktiivne viidandus eristab Muhut Saaremaast (oleks terves Eestis ainulaadne) ning inimesed, kes minnes Saaremaale ei teinud peatust Muhus, teevad seda võib-olla tagasi tulles.

3. Välja arendada ja edasi arendada Kuivastu – Kuressaare maantee ääres olevaid huviväärsusi.

Maanteeäärsetest huviväärsustest on võimalus taastada Väikese Väina tammi juures olev Presidendi allee ning paigaldada sinna infotahvel. Koostöös Saaremaa Muuseumiga korrastada Eemu tuulik nii, et see oleks küllastajatele regulaarselt avatud ning puhastada tuuliku ümbrus võsast. Piirile paigaldada tee äärde viit, mis suunab tutvuma Piiri Magasiaidaga ning endise külakeskusega.

Selline tegevus (turundus, kohapealne eristuv märgistus, teeäärsed huviväärsused) on siiski suunatud kitsale sihtrühmale, mis on piisavalt väike selleks, et ära hoida massiturism.

5.2. Viidad ja infotahvlid

Muhus on Muhu Turismiassotsiatsiooni andmetel üle 50 erineva tähtsusega huviväärsusobjekti, neist 16 on MTA hinnangul Muhu olulised atraksioonid ja viitamist väärt. Samas kõike neid ei ole otstarbekas viidata peamaanteelt. Viitade paigutamise lihtsustamiseks jagati objektid asukoha, ligipääsetavuse, huvirühma suuruse ja tähtsuse (Muhus väga oluline, piirkondlikult oluline, erihuvidega oluline ja turismi seisukohalt vähe tähtis) alusel rühmadesse.

1. Üle-Muhulised objektid

Siia kuuluvad üle-Muhulise tähtsusega objektid, mis on olulised ka Saare maakonna ja Eesti kontekstis. Objektide sihtrühm on väga lai, objektid on arvukalt külastatavad ja nende vaatamiseks tasub pettumist kartmata ka põhimaanteelt mitu kilomeetrit kõrvale põigata.

Sihtrühm: kõik Muhus põhimaanteel sõitjad

Viitamine: liiklusmärgiga Kuressaare - Kuivastu maanteelt ja vajadusel lisaks kõrvalteelt

	Objekt	Tänane olukord
1	Muhu Muuseum ja Koguva arhitektuurilis-maastikuline kaitseala	Muhu Muuseum on viidatud
2	Tammisaare talumuuseum	Viidatud peamaanteelt
3	Muhu maalinn	Viidatud peamaanteelt
4	Muhu Katariina Kirik	Viidatud peamaanteelt
5	Üügu Pank	Peamaanteelt viitamata, viidatud kohalikul teel
6	Aljava Ukukivi	Viitamata, saab viida MTA projektist
7	Võiküla munakivitee	Viitamata, saab viida MTA projektist
8	Mäla kivikalmed	Viitamata, saab viida MTA projektist

2. Piirkondlikult olulised objektid

Siia rühma kuuluvad vähema atraktiivsusega, kuid Muhu kontekstis siiski olulised objektid. Need objektid ei kanna välja suurt hulka külastajaid või on avatud vaid ettetellimisel (kirikud). Ühtlasi peavad need olema autoga ligipääsetavad.

Sihtrühm: kõik Muhuga sihiteadlikult tutvuda otsustanud inimesed, nii peatujad huvi pärast ringi sõitjad

Viitamine: liiklusmärgiga kohalikult teelt

	Objekt	Tänane olukord
1	Rinsi õigeusukirik	Viitamata
2	Hellamaa õigeusukirik ja kalmistu	Viitamata
3	Piiri Magasiait	Viitamata
5	Tupenurme pangad	Viidatud kohalikult teelt
6	Pallasmaa rand	Viidatud kohalikult teelt
7	Rannaniidi pangad	Viitamata
8	Vahtna rand, sadam ja uisusadama ase	Viitamata
9	Sepamäe kalmistu	Viidatud kohalikult teelt
10	Rinsi luteri surnuaia väravad ja võlvikaar	Viitamata

3. Erihuvidega külastajatele olulised

Siia kuuluvad objektid, kuhu autoga on raske ligi pääseda ning mis ei kanna välja suurt külastajate hulka (häirib kohalikke elanikke, seisukord ei luba) ning mis huvitavad väikest rühma inimesi.

Sihtrühm: individuaalturistid ja väiksemad rühmad. Jalgrattaturistid ja matkajad.

Viitamine: Muhu stiilis viidaga kõrvalmaanteelt, jalgrattateelt, matkarajalt.

Jrk	Objekt	Tänane olukord
1	Võiküla patareid	Viitamata
2	Kuivastu mõisa ase ja vana maantee	Viitamata
3	Soonda dolomiitverstepost külas ja munakivitee	Viitamata

4. Turismi seisukohalt vähe olulised objektid

Siia rühma kuuluvad objektid, mis asuvad vähe ligi pääsetavates kohtades ning mis pakuvad huvi väga kitsale sihtrühmale, kes tavaliselt liiguvad ringi kohaliku giidi saatel, kes teab objektide asukohta.

Sihtrühm: kitsa huviga (kohaliku) giidiga ringi liikuvad külastajad

Viitamine: puudub, vajadusel vaid silt või infotahvel objekti juures

Objektid: Päelda maalinn, Raagi mänd, Võlla ohvritamm, kultuskohad

5. Telkimiskohad, puhkealad, majutuskohad

Avalikus kasutuses olevad telkimiskohad ja puhkealad viidatakse põhimaanteelt: Väina tammi puhkeala, Piiri telkimisplats, Vahtna telkimisplats, Oosaare telkimisplats.

Avalikud telkimiskohad ei ole mõeldud autokaravanidele ning sellest antakse teada vastavate viitade ja märkidega.

Vallal on õigus jätta rahuldamata turismiseadusele (vale kategooria, nõuetele mittevastav majutusettevõtte) mitte vastavate majutusasutuste viitade paigaldamise.

5.3. Turundus

Muhu turundus suunatakse vääraturismi kontseptsioonist tulenevale sihtrühmale, mida võib iseloomustada järgnevalt.

5.3.1. Vääraturisti profiil

Vääraturismi kontseptsioonist tulenevalt on Muhu turismiturunduse peamine sihtrühm rahu ja vaikust armastav individuaalturist. Olemasoleva ressursi põhjal on sihtrühmaks ka loodus- ja aktiivse puhkuse huviline.

Uuringute³ kohaselt on loodus- aktiivse- ja maapuhkuse veetjaid igas vanuseklassis, keskmine vanus jääb vahemikku 25-54 aastat. Vastavalt vanusele muutuvad puhkuse ajal tehtavad tegevused. Vanemad looduspuhkajad (vanuses 45+) eelistavad rahulikumaid tegevusi nagu linnu- ja loomavaatlusi (81%), purjetamist (69%) ja loodusmatkasid (49%). Nooremad (vanuses alla 34 aastat) on huvitatud jää- ja kaljuronimisest, sukeldumisest, kanuusõidust, raftimisest ja suusatamisest.

Uuringust selgub ka, et mehed ja naised on võrdselt huvitatud loodus- ja aktiivsest puhkusest. 60% eelistab reisida kahekesi, 15% peredega (koos lastega)

Loodus- ja aktiivse puhkuse tarbija on keskmiselt rohkem keskkonnateadlik ja ka parema haridusega – 82% küsitletutest olid kõrgharidusega.

Peamine motivatsioon aktiivse ja looduspuhkuse valikuks on tühimuse tavalistest reisidest, soov kogeda midagi uut ja külastada uusi kohti/riike/piirkondi.

Reisi pikkus sõltub tehtavatest tegevustest ja kohast, mida külastatakse. Looduspuhkajatest spetsialistid eelistavad 8-14 päeva pikkuseid reise. Tavatarbijate eelistatuid looduspuhkuse keskmine reisi pikkus on 4-7 päeva. Looduspuhkajad käivad reisimas aastaringselt ja teevad keskmiselt kaks reisi aastas.

Loodusturismi harrastajad on huvitatud väga laiast spektrist tegevustest. Kõige populaarsemad on matkamine metsikus looduses, matkamine ettevalmistatud radadel (*i.k. walking*) ja matkamine kõrgmägedes. Kasvav trend on veega seotud alad – kanuusõit, meresüstasõit, purjetamine jms. Reisil peavad loodus- ja aktiivse puhkuse harrastajad kõige olulisemaks metsikut loodust (tegevused peaks

---

³ Aktiivse puhkuse ja looduspuhkuse veetja profiili selgitamiseks kahe Kanada provintsi tellimisel HLA Consultants ja ARA Consulting Group poolt Põhja-Ameerikas, Euroopas ja Austraalias läbi viidud uuring. Uuriti nii neid kelle jaoks aktiivne puhkus ja/või looduspuhkus on peamine puhkuse eesmärk kui ka neid, kes tegelevad oma puhkuse jooksul vaid mõne aktiivse puhkuse ja/või looduspuhkuse tegevusega.

toimuma metsikus looduses), sellele järgneb looduse (loomade-lindude-taimede) vaatlemine, matkamine metsikus looduses ja kõrgmägedes ning rahvusparkide ja kaitsealade külastamine.

Majutusest eelistavad loodus- ja aktiivse puhkuse kliendid iseloomuga eripäraseid ja vastavale riigile/piirkonnale iseloomulikke kohti. Majutuskoha eelistus oleneb reisi pikkusest, eesmärgist ja reisiseltskonnast (kui reisitakse lastega, on majutussoov teistsugune kui siis kui reistakse kahekesi ja üksi).

Eelpooltoodule toetudes võib Muhukvaliteetturismi klientuuri iseloomustada järgmiselt:

- Individuaalklient ja väikesed rühmad
- Vanuses 25+
- Reisivad üksi, kahekesi või väikese seltskonnana
- Kõrgema hariduse- ja haritusega
- Keskmisest kõrgema sissetulekuga
- Keskmisest kõrgema keskkonnateadlikkusega
- Hindavad kohalikku kultuuri ja soovivad olla osa sellest

5.3.2. Turundustegevus tulevikus

Muhu saart on turundanud Muhu ettevõtjad ise, MTA, ettevõtjad Saaremaalt ja mandriilt.

MTA on koordineerinud oma liikmete turundust nii Eestis kui välisriikides. MTA lähtub Muhu turundamisel vääraturismi kontseptsioonist ja suunab turunduse sellest lähtuvalt.

Turunduse eesmärgiks on müüa Muhut kui terviklikku turismisihtkohta. Erinevates kanalites tehtavad tegevused kommunikeerivad sama sõnumit – Muhu on saar kus on säilinud traditsioonid, kultuur ja loodus, kus elu kulgeb rahulikus tempos, mis on koondatud Muhu tunnuslausesse “Saar, kus aeg puhkab”. Ühtse terviku loomiseks kasutatakse kõigis kanalites ja kõikide tegevuste juures Muhu logo, tunnuslauset, sümboleid (triibud) ja värve (oranz). Turunduses kasutatavad sümbolid (näiteks Muhu värvides ukсед), kirjutatakse turundusmaterjalides kas läbi tunnuslause või teksti külastajatele arusaadavaks. Tegevusi viiakse läbi nendes kanalites, kust info jõuab kõige paremini valitud sihtrühmani.

Vald on MTA-le partneriks turundustegevuste planeerimisel ja läbi viimisel. Valla roll on toetada MTA-d tema ettevõtmistes ning julgustada ettevõtlust turundust tegema läbi MTA. Vajadusel osaleb vald projekti partnerina.

2007. aastal avab vald Liival turismiinfopunkti. Teenindajate leidmiseks kuulutatakse välja konkurs. Tööle võetavad inimesed koolitatakse.

5.4. Oskusteave ja inimressurss

5.4.1. Turismiuuringud

Valla edasise turismiarengu jälgimiseks ja suundade prognoosimiseks on vajalik koguda ja analüüsida turismistatistikat. Vald koordineerib koostöös MTA-ga järgmisi uuringuid ja andmekogumist:

- tooteinventuur;
- statistika (külastajad, ööbimised, turistid, töökohad);
- kliendiküsitlused (päritolu, käitumine, kulutused, rahulolu, soovid);
- teenuste ja teeninduse kvaliteedianalüüs.

Andmeid kogutakse koostöös ettevõtlusega ning töödeldakse MTA või valla korraldusel. Andemete analüüsi tulemusi antakse regulaarselt edasi ettevõtjatele.

Kuressaare Ametikoolis ja Kuressaare Kolledžis koostatakse igal aastal mõni lõputöö Muhu teemadel. Kokkuleppel ettevõtjatega saab teha ettepanekuid lõputööde teemade valikuks nii, et selleks oleks abi nii vallale kui ettevõtlusele. Tavaliselt on lõputöö osa ka uuring. Sama temaatikat ja küsimustikku kasutades on võimalik aastatega luua hea andmebaas eelpooltoodud teemadel.

5.4.2. Täiendkoolitus

Vald teeb taotlusi programmidesse, et ettevõtjad saaksid turismialast täiendharidust ja –koolitust. Informeeritakse ettevõtjaid maakonnas toimuvatest turismikoolitustest.

Vald informeerib ettevõtlust Eestis toimuvatest koolitustest (nt. MTÜ Eesti Maaturism poolt korraldatavad):

- erialased aktiivse puhkuse koolitused;
- aktiivse puhkuse tasemekoolitused (matkajuhid);
- riiklikud kvaliteedi koolitused (EAS Turismiarenduskeskuse kvaliteediprogramm);
- Piirkonna ühised koolitused (Lääne-Eesti).

5.5. Valla roll turismiarenduses

Valla omavalitsuse roll turismi arendamisel tuleneb tema põhieesmärgist realiseerida oma kogukonna avalikku huvi. Kuivõrd turism on majandusharu, mis on tihedalt seotud paljude valla eluvaldkondadega, siis peab valla omavalitsuse selle vajadusi silmas pidama läbivalt – näiteks vaba aja, kultuuri, hariduse, transpordi jm küsimuste lahendamisel. Kujundamaks oma territooriumil ligitõmbavat külastuskeskkonda, mis on Muhu avalik huvi, on vald õigustatud aga otseselt enda kanda võtma teatud spetsiifiliselt turismiarenduslikud ülesanded, mille tõhusaks täitmiseks ainuüksi eraettevõtluse ja mittetulundusühenduste poolt puuduvad viimastel stiimulid või ressursid. Valla rolli kaalukuse alusel võib sh eristada ülesandeid, kus:

- määrav roll on vallal,
- vaja on valla aktiivset osalust erinevate asjaliste koostöös.

Esimest tüüpi ülesannete hulka kuuluvad näiteks: avalikus omandis vaatamisväärsuste, puhkekohtade ja atraktsioonide korrastamine ja rajamine; nendega seotud viitade ja infotahvlite paigaldamine, juurdepääsuteede ja parklate rajamine; mitmete maaomanike maid läbivate matkaradade ja -marsruutide rajamine; kõigi eelnimetatud tegevustega seotud avaliku kasutamise lepingute sõlmimine. Teist tüüpi ülesannete näideteks on: valla maineürituste korraldamine; valla kui turismi sihtkoha turundus; turismiinfopunkti ülalpidamine; era-, avalikku ja mittetulundussektorit hõlmavad koolitused; turismiuuringud.

Valla aktiivne osalus tähendab enamasti ka seda, et omavalitsus peab kindlustama nende ülesannete täitmise osaliselt või täielikult ka rahaliselt – olgu siis oma eelarvest, partnerite kaasrahastamisega või lisaraha taotlemisega väljastpoolt. See õigustab just ülalkirjeldatud tüüpi ülesannetega seotud tegevuste lülitamise turismi arengukava tegevuskavasse (ptk 6), mis on aluseks valla eelarvete koostamisele ja kasutamisele.

6. TEGEVUSKAVA 2007-2013

1. Tootearendus	
	Jalgrattamarsruutide tähistamine ja kirjelduste koostamine
	Põhjaring
	Lõunaring
	Ümber Muhu
	Muud marsruudid
	Matkaradade tähistamine ja kirjelduste koostamine
	Kesselaiul
	Igaküla-Koguva-Kõinastu piirkonnas
	Põhjarannikul
	Lõuna-Muhus
	Muud marsruudid
	Linnuvaatlustornide rajamine
	Aljava piirkonnas
	Kõinastu lee lähedal
	Mujal
	Puhkekohtade jm infrastruktuuri rajamine/renoveerimine
	Kesselaiul 1-2 telkimisplatsi ja pontoonsild
	Piiri männikus telkimisplats
	Vahtnas telkimisplats
	Oosaarel telkimisplats
	Mujal
	Võiküla patarei juurde kulgeva raudteetammi korrastamine jalgrattamatkamise tarbeks
	Maineüritused
	Muhu päevade kujundamine iga-aastaseks Muhu Festivaliks
	Muhu aktiivse puhkuse maineürituse väljakujundamine
	Omapäranditooted
	Tooted ühepäevakülastajatele
	Kuivastu-Kuressaare maantee („Suure silla“) kujundamine atraktiivseks tervikobjektiks läbisõitjatele
	Liiva külakeskuse atraktiivsemaks muutmine
2. Vaatamisväärsuste korrastamine, viidad ja infotahvlid	
	Üle-Muhulise tähtsusega objektid
	Üügu pank – kadastikku harvendada, viidata põhimaanteelt
	Eemu tuulik – remontida, võsa kõrvaldada, viidata põhimaanteelt
	Muhu maalinn – niita lahti käigurada vallil, paigaldada käiguastmed, uus infotahvel, parkla remont

	Muhu Katariina kirik ja pastoraadihoone, kohapeale infotahvel
	Kuivastu kõrts - viidata põhimaanteelt peale korrastamist, kohapeale infotahvel
	Muhu saare nabakivi - viidata põhimaanteelt peale ümbruse korrastamist, kohapeale infotahvel
	Presidendi allée - taastada, varustada viidaga põhimaantee ääres ja infotahvliga
Piirkondlikult olulised objektid	
	Rinsi õigeusukirik – viidata kõrvalmaanteelt, kohapeale infotahvel
	Hellamaa õigeusukirik – viidata kõrvalmaanteelt, kohapeale infotahvel
	Villem Grünthal-Ridala kodumaja - viidata põhimaanteelt, mälestustahvel majale
	Piiri Magasiit – viidata põhimaantelt peale objekti korrastamist, kohapeale infotahvel
	Rannaniidi pangad – kadastikku harvendada, viidata kõrvalmaanteelt peale korrastamist, kohapeale infotahvel
	Vahtna rand, sadam ja uisusadama ase - viidata kõrvalmaanteelt peale korrastamist, kohapeale infotahvel
	Tupenurme pangad – kohapeale infotahvel
Erihuvidega külastajate objektid	
	Võiküla patareid – viidata vallateelt peale korrastamist Muhu stiilis viidaga, kohapeale infotahvel
	Rinsi luteri surnuaia väravad ja võlvikaar – viidata kõrvalmaanteelt Muhu stiilis viidaga, kohapeale infotahvel
	Kuivastu mõisa ase ja vana maantee
	Soonda dolomiitverstepost külas ja munakivitee – viidata külavahelisel vallateel Muhu stiilis viidaga
	Avalikkusele teatatud muistsed kultuskohad - viidata peale korrastamist vallateel Muhu stiilis viidaga, kohapeale infotahvel
	Tamse koolimaja, viidata kõrvalmaanteelt Muhu stiilis viidaga, kohapeale infotahvel
Telkimiskohad ja puhkealad, linnuvaatlustornid	
	Piiri männiku telkimisplats – viidata põhimaanteelt
	Oosaare telkimisplats – viidata põhimaanteelt
	Linnuvaatlustornid – viidata põhimaanteelt
3. Turundus	
	Turismiinfopunkti avamine Liival
	Ajakohase turismiinfo ja -kaardi hoidmine valla kodulehel
	Muhu ettevõtjate turundustegevuse toetamine (infomaterjalid, taidlejad jm)
	Valla välireklaamstendide rajamine Muhu turismiturunduseks
4. Oskusteave ja inimressurs	
	Turismiuuringud
	Uuringute korraldamine seoses Kuressaare Ametikooli ja Kuressaare Kolledži õppeülesannetega
	Tellimusuuringud
Täiendkoolitused	
	Kohapealsed koolitused Muhu vaatamisväärsuste, menüü, kultuuripärandi alal